

Vysoká škola ekonomická v Praze
Národohospodářská fakulta

**Československá agrární politika, agrární cla a
zahraniční obchod v meziválečném období**
diplomová práce

Autor: Dana Novotná

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ivan Jakubec, Csc.

Rok: 2013

Prohlašuji na svou čest, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím uvedené literatury.

Dana Novotná
V Praze, dne 17. 5. 2013

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu mé diplomové práce panu prof. PhDr. Ivanu Jakubcovi, Csc. za odborné vedení, cenné připomínky a konzultace při zpracování této práce.

Abstrakt:

Diplomová práce se zaměří na problematiku propojení agrární politiky, agrárních cel a zahraničního obchodu meziválečného Československa. Soustředí se na prolnutí realizace zájmů československých agrárních kruhů na zahraničním obchodu. V zorném poli bude ambivalence struktury československého hospodářství jako industriálně-agrárního státu. Součástí práce bude analýza oficiálních statistik zahraničního obchodu. Využito bude dobové a současné odborné literatury a archivního studia.

Abstract:

This thesis will focus on the issue of linking agricultural policy, agricultural tariffs and trade inter-war Czechoslovakia. It focuses on blending the implementation of agrarian circles Czechoslovak interests in foreign trade. In the field of view of the structure of the ambivalence of the Czechoslovak economy as industrial-agrarian country. The work is the analysis of official statistics of foreign trade. Use of the historical and contemporary literature and archival studies.

Klíčová slova:

Agrární strana, agrární cla, zahraniční obchod

JEL klasifikace:

N400, N500, N340

Obsah:

Úvod.....	5
1. Protekcionismus.....	9
2. Agrární strana a protekcionistická politika.....	14
3. Prosazení agrárních cel.....	21
4. Obilní monopol.....	29
5. Obchodní vztahy s Maďarskem.....	37
6. Malá dohoda a redukce zahraničního obchodu.....	42
7. Agrární spolky a přidružené organizace.....	47
Závěr.....	50
Seznam použitých pramenů a literatury.....	56
Přílohy.....	60

Úvod:

Cílem této práce je nabídnout pohled na protekcionistická opatření aplikovaná Republikánskou stranou zemědělské a maloroľnického lidu. Zároveň analyzovat možné problémy, které s sebou tato opatření přinesla. Na problematiku je pohlíženo nikoliv jako na snahu o udržení rentability agrárního sektoru, ale klade si za cíl hledat skutečné důvody, které stály za zavedením těchto opatření. Práce vychází z myšlenky, že agrární protekcionistická opatření byla aplikována jako nástroj pro ochranu konkurenceschopnosti československého zemědělství, z nichž se postupem času staly nástroje hospodářské politiky, prostřednictvím kterých se tehdejší politici snažili bojovat s Velkou hospodářskou krizí. Současný trend ekonomického myšlení hodnotí tato agrární protekcionistická opatření negativně, avšak existují autoři, kteří tento názor nesdílejí. Pokud bude na tato protekcionistická opatření nahlíženo krátkodobým pohledem pak je možné tato opatření shledat za pozitivní. Avšak základním ekonomickým pravidlem je nahlížet na nástroje hospodářské politiky v dlouhém období a v co možná nejširších souvislostech. V krátkém období mohl protekcionismus určité skupině československého zemědělského obyvatelstva pomoci, avšak tuto pomoc musel nutně někdo zaplatit, v našem případě toto břemeno dopadlo především spotřebitele. Z dlouhodobého pohledu je tato hospodářská politika naprosto nevyhovující, neboť je narušen tržní mechanismus a tím celková tržní rovnováha. Lze se tedy domnívat, že agrární protekcionistická opatření obyvatele Československa spíše poškodila. Práce se snaží nabídnout pohled na danou problematiku právě z dlouhodobého hlediska. Osobně se domnívám, že téma agrárního protekcionismus je v současné době velice aktuální, neboť je s podivem, že tento trend přežívá i po skoro 100 letech, kdy v současné Evropské unii zemědělci neustále volají po státní ochraně. Situace je o to horší, že obyvatelstvo se ani v současnosti těmto zásahům nebrání a požaduje pro zemědělce ochranu a státní výhody, aniž by si uvědomovali, že tím budou sami poškozeni.

Literatura zabývající se tímto tématem není příliš rozsáhlá a to především v oblasti protekcionistických opatření. Právě s intervenčními opatřeními aplikovanými agrární stranou je spojen ještě jeden problém, neboť dostupná literatura hodnotí tyto kroky agrární strany jako pozitivní. Ačkoliv, je v současné době protekcionismus označován za chybnou hospodářskou politiku, literatura tato opatření zcela nekriticky obhajuje. Ačkoliv v posledních letech, byla vydána literatura, kde je možné najít odkazy související se zkoumaným tématem. I zde je nutné poznamenat, že agrární protekcionistická opatření jsou ve většině případů považována za pozitivní krok, díky němuž došlo k povzbuzení agrárního sektoru. Objevují se i publikace, ve kterých je možné najít kritiku, avšak v drtivé většině nabízí dostupná literatura opačný

pohled. Zároveň je nutné poznamenat, že kritika těchto opatření je spojena především s publikacemi vydanými v Československu před rokem 1989. Tato kritika tedy souvisí především s ideologií tehdejší doby, hodnotící agrární protekcionismus jako buržoazní přežitek. Proto tedy není možné tento kritický pohled bezesbytku přijmout. Současní autoři tato prvorepubliková agrární opatření hodnotí ve většině případů kladně. Výjimkou může být kniha KUBŮ E.; PÁTEK J. a kol. 2000. Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. 1.vyd. Praha: Karolinum 2000, která se snaží, na problematiku nabídnout jiný úhel pohledu. Většina publikací zabývajících se daným tématem byla napsána českými autory. Komplexní dílo, které by shrnovalo veškerá agrární protekcionistická opatření a jejich dopady není zatím dostupné. Za nejrozsáhlejší studii může být považována kniha DOSTÁL V. 1998. Agrární strana, její rozmach a zánik. 1. vyd. Brno: Atlantis 1998. Avšak tato publikace nabízí celkový obraz agrární strany a není tedy zaměřena pouze, na hospodářskou politiku, jež byla touto stranou aplikována. Za nedostatek této publikace lze považovat především nekritický pohled na agrární stranu, její představitele a jimi aplikovanou hospodářskou politiku. Publikace hodnotí agrární protekcionismus pouze pohledem zemědělců, zde je tedy možné hledat zdroje nekritického pohledu. Kritiku je na druhé straně možné hledat například v již zmíněné publikaci KUBŮ E.; PÁTEK J. a kol. 2000. Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. 1.vyd. Praha: Karolinum 2000, avšak tato kniha hodnotí celkovou hospodářskou situaci První republiky, agrární protekcionistická opatření jsou zde tedy zmíněna pouze okrajově. Problematikou prvorepublikového agrárního protekcionismu, se svých knihách podrobněji zabývá L. Slezák a především pak V. Lacina. Problém těchto publikací lze spatřovat především v datu vydání. Publikace byly ve většině případů vydány před rokem 1989, což se odráží na názorech v nich uvedených. Na druhou stranu je nutné poznamenat, že některé kritické názory těchto autorů je možné použít i v současné době. Další knihou, která se k agrárnímu protekcionismu, především pak k problematice obilního monopolu, staví negativně je kniha ANTHROPIUS J. 1932. Obilní monopol a zemědělská krize. 1. vyd. Praha: Česká společnost národohospodářská 1932. Avšak tato publikace tvoří spíše výjimku, neboť jak již bylo zmíněno, většina autorů hodnotí tato opatření pozitivně a agrární stranu za tyto kroky v podstatě chválí. V práci jsou také použity prameny Národního archivu Praha, kde je čerpáno z fondů Rezoluce, memoranda a požadavky zemědělců, zemědělských svazů a sdružení na zmírnění a odstranění důsledků krize v zemědělství, i. č. 47 a Zemědělská krize v ČSR 1928 – 1932 i. č. 46. Nabízejících názory tehdejších politiků a československých zemědělců. Jak již bylo zmíněno, dostupná literatura nenabízí komplexní pohled na

zkoumanou problematiku. Další problém je možné hledat v nedostatečné analýze dopadů těchto opatření, důvodem může být zmiňovaný krátkodobý pohled na danou hospodářskou politiku.

Úvod práce bude věnován analýze faktorů, které mohly vést k dominantnímu postavení Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, neboť je s podivem jak v průmyslově-agrárním státě mohla mít rozhodující vliv na hospodářskou politiku agrární strana. V práci budou použity ekonomické postupy, především pak teoretická koncepce protekcionismu, s níž budou porovnávány jednotlivé nástroje agrárního protekcionismu aplikovaného do prvorepublikové hospodářské politiky. Hlavním pramenem práce bude dostupná literatura, vydaná k tomuto tématu v letech 1926-2011. Práce bude rozvržena do sedmi kapitol. První část bude věnována teoretické koncepci protekcionismu, popisující především důvody vedoucí k aplikaci této hospodářské politiky. Část kapitoly bude věnována dopadům, které jsou s protekcionistickou hospodářskou politikou spojeny. Následující kapitola bude věnována vzniku agrární strany, kapitola se zabývá otázkou, jaké faktory mohly vést k dominantnímu postavení strany, trvající v podstatě po celé meziválečné období. Hlavní část práce je věnována protekcionistickým opatřením, které byly navrhovány nebo podporovány politiky agrární strany, jedná se především o agrární cla a obilní monopol. Část práce je zaměřena na zahraniční obchod Československé republiky, především pak na obchodní vztahy mezi Československem a Maďarskem, neboť agrární cla bývají často spojovány právě se vzájemným obchodem těchto dvou partnerů. Pozornost je věnována především československo-maďarské celní válce, kdy je řešena otázka, zda agrární cla byla hlavním zdrojem problémů mezi těmito obchodními partnery? Práce se snaží nalézat další faktory, které mohly za tímto obchodním konfliktem stát. Následující kapitola je zaměřena na obchodní vztahy mezi Československem a státy Malé dohody, především pak na období 30. let 20. století, kdy vrcholí snahy o ochranu československého zemědělství, ze strany československých agrárníků. Kapitola poukazuje na skutečnost, že hospodářská spolupráce byla druhotným faktorem a agrární protekcionistická opatření, tedy nejspíše nemohla být jediným důvodem pro rozpad tohoto integračního uskupení. Nabízí tedy možnosti, které mohli hrát v rozpadu Malé dohody důležitější roli.

Práce se pokusí odpovědět na následující otázky:

- Jaké problémy přinesla agrární protekcionistická opatření do budoucna?
- Byla agrární protekcionistická opatření koncipována tak, aby pomohla především obyvatelům zaměstnaným v agrárním sektoru?

- Stojí za agrární protekcionistickou politikou altruistické zájmy agrárních politiků, spočívající především ve snaze o ochranu československého zemědělského obyvatelstva?
- Stála agrární cla za československo-maďarskou celní válkou?
- Napomohla agrární cla k rozpadu integračního uskupení Malé dohody?

1. Protekcionismus

Termín protekcionismus pochází z anglického názvu protect (tj. chránit). Podstatou této politiky je ochránit domácí výrobce před zahraniční konkurencí. Roli „ochránce národních zájmů“ vykonává stát prostřednictvím intervenčních opatření. Protekcionismus, tedy vyjadřuje veškeré zásahy státu do ekonomiky, za účelem ochrany domácích odvětví před dovozy ze třetích zemí. Počátky protekcionismu lze spatřovat v období merkantilismu¹. Avšak teoretická koncepce protekcionismu byla zformulována až v 19. století. Za vznikem této koncepce stojí americký ekonom Henry Carey a zejména pak německý ekonom Friedrich List.²

1.1 Argumenty zastánců protekcionismu:

Jedním z nejčastěji uváděných argumentů je soběstačnost v produkci dané komodity. Tento postoj je velice zavádějící, neboť proč by v době, kdy je rozvinut mezinárodní obchod, měla být daná země za každou cenu soběstačná? Zastánci tohoto argumentu, operují strachem z obchodního embarga. Předmětem zkoumání této práce jsou mimo jiné československá agrární cla. Lze se domnívat, že tento argument je v tomto případě zcela bezpředmětný. Neboť neexistovala reálná hrozba blokády levnějšího dovozu potravin.³

Dalším argumentem je pozitivní vliv na zaměstnanost. Tím, že je domácí trh chráněn před dovozy ze zahraničí, zvyšují se domácí výrobní kapacity a vznikají nová pracovní místa. Zároveň, díky tomu, že bude dostatek pracovních míst, vzroste životní úroveň. Tento argument vypadá lákavě, avšak proč by měla být uměle udržována životní úroveň a vytvářena pracovní místa v odvětví, které není až tak produktivní. Pokud by nebyla tato místa uměle udržována, mohli by se pracovníci z tohoto sektoru přeskolit do jiných perspektivnějších oborů.⁴

Za další argument lze považovat patriotismus spočívající v nutnosti kupovat domácí výrobky. I v našem případě byl tento argument použit. Příkladem může být: Resoluce okresního zastupitelstva ve Velkém Meziříčí o zemědělské krizi. Zasláno do poslanecké sněmovny 3. června 1930, karton 215, i.č. 47, Rezoluce, memoranda a požadavky zemědělců, zemědělských svazů a sdružení na zmírnění a odstranění důsledků krize v zemědělství 1928-1931. Kdy, bylo požadováno, aby výrobky byly označeny značkou domácího původu.

¹ Hospodářská politika evropských zemí od 16. do 1. pol. 18. stol. vznikající v souvislosti s přílivem drahých kovů z Ameriky.

² ROBERTS R. 2003 Obchodem k bohatství: Příběh o svobodném obchodě a mýtech protekcionismu. 1.vyd. Praha: Liberální institut 2003, s. 6-12.

³ nb.vse.cz/~svobodam/Archiv_textu/.../Stastny_Protekcionismus.pdf.

⁴ Tamtéž.

Ačkoliv, existuje celá řada dalších argumentů například ochrana nerozvinutých průmyslových odvětví. Se zkoumaným tématem agrárních protekcionistických opatření přímo nesouvisí, a proto zde nebudou dále uváděny. Argumentů podporující protekcionismus je jistě řada, pokud budou i v budoucnu vhodně podány a vysvětleny získají ještě řadu příznivců, avšak protekcionismus je nákladnou hospodářskou politikou, kterou musí vždy někdo zaplatit.⁵

1.2 Náklady spojené s protekcionismem:

Na prvním místě stojí náklady, které jsou dobře vidět. V případě agrární cel lze tyto náklady spojovat s byrokratickým aparátem, který je pro výběr cla nezbytný (zaměstnanci celní správy, úředníci ministerstva...). Tyto zaměstnance tedy musí někdo nutně zaplatit. Obvykle daňový poplatníci. Náklady spojené s výběrem cla, tedy ponesou ve své podstatě všichni obyvatelé, tedy i ti, které má toto protekcionistické opatření chránit.⁶

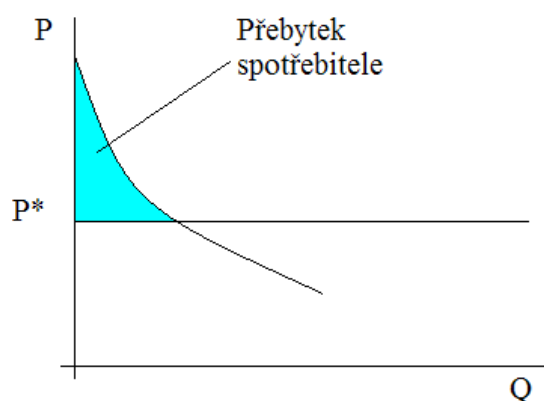
V důsledku protekcionistického opatření budou muset spotřebitelé za dané statky zaplatit více, tím se tedy sníží jejich spotřebitelský přebytek. Jak ukazuje graf č. 1a, v případě, že bude cena na úrovni P^* , tedy dosáhne své rovnovážné ceny, plocha označující spotřebitelský přebytek bude větší než v případě grafu 1b. Zde došlo na základě zavedení celní ochrany ke zvýšení ceny, díky čemuž dochází ke zmenšení plochy označující spotřebitelův přebytek.⁷

Graf: 1a

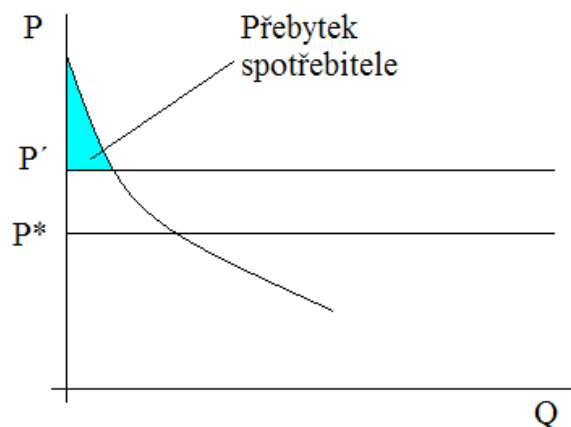
⁵ nb.vse.cz/~svobodam/Archiv_textu/.../Stastny_Protekcionismus.pdf; Resoluce okresního zastupitelstva ve Velkém Meziříčí o zemědělské krizi. Zasláno do poslanecké sněmovny 3. června 1930, karton 215, i.č. 47, Resoluce, memoranda a požadavky zemědělců, zemědělských svazů a sdružení na zmírnění a odstranění důsledků krize v zemědělství 1928-1931

⁶ ROBERTS R. 2003 Obchodem, s. 6-20.

⁷ Tamtéž.

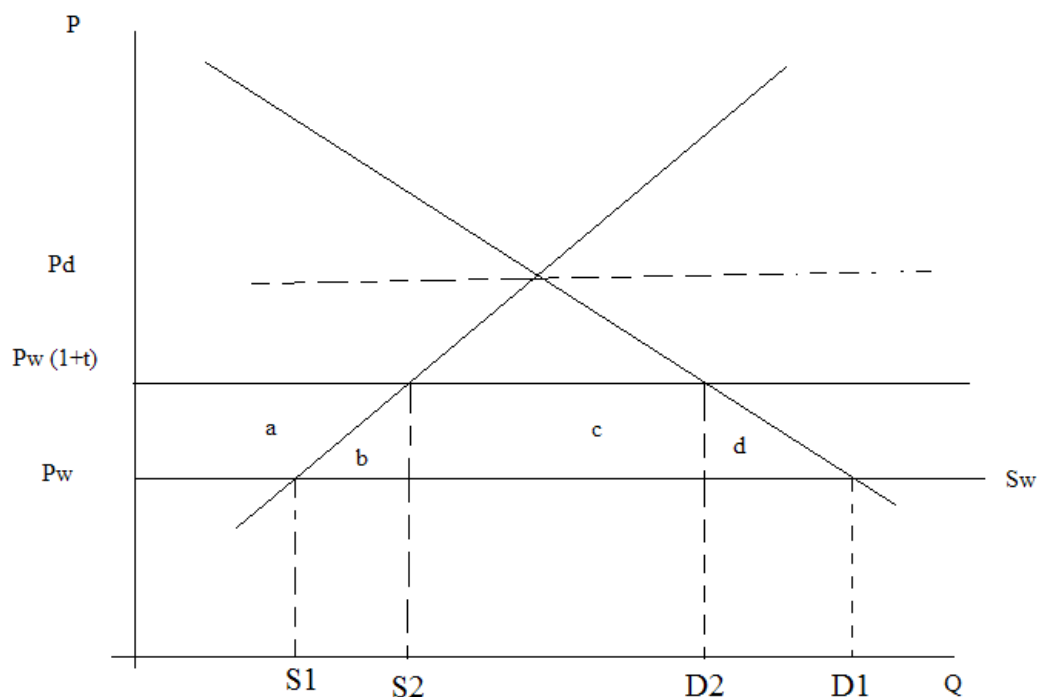
Graf: 1b

Jak již bylo zmíněno, náklady spojené s protekcionistickými opatřeními ponesou v různé míře všichni spotřebitelé. Spotřebitelé i navazující výrobci musí platit vyšší ceny. Což ve svém důsledku znamená pomalejší rozvoj ostatních odvětví. Tento pomalejší rozvoj se netýká nejen investic, které by mohli být vynaloženy v případě nižších cen, ale i na druhé straně stojícího faktu, že v případě zrušení některých nerentabilních zemědělských usedlostí by došlo k uvolnění pracovníků, kteří by mohli podpořit perspektivnější odvětví.⁸

1.3 Účinky zavedení cla na příkladu malé otevřené ekonomiky:

⁸ nb.vse.cz/~svobodam/Archiv_textu/.../Stastny_Protekcionismus.pdf.

Pramen: ROBERTS R. 2003 Obchodem k bohatství: Příběh o svobodném obchodě a mýtech protekcionismu. 1.vyd.
Praha: Liberální institut 2003, s. 29

Aplikace celní ochrany má dopad na dílčí ekonomické subjekty, tj. stát, výrobce a spotřebitele. Účinky ze zavedení cla v malé otevřené ekonomice jsou jiné, než kdy je clo aplikováno ve velké ekonomice. Zatímco ve velké ekonomice, která je spojena s takovou kapacitou výroby nebo spotřeby dané komodity, která je natolik veliká, že objem transakcí se zahraničím dokáže ovlivnit světovou cenu, v případě malé ekonomiky tomu tak není. Malá ekonomika je v pozici tzv. cenového příjemce, což je graficky zobrazeno vodorovnou čarou světové ceny P_w (v domácí měně). Ta představuje světovou nabídku (S_w) s cenovou elasticitou blížící se nekonečnu. Ta by bez celních bariér snížila cenu, např. tuny obilí, uzavřené ekonomiky z P_d na P_w a domácí nabídku by snížila na S_1 . Domácí spotřebitelé by spotřebovávali D_1 tun a $D_1 - S_1$ by představoval dovoz. V případě, že státní zavedou cla, například na dovážené obilí, vzroste cena tohoto obilí na $P_w(1+t)$, což sníží importy na $D_2 - S_2$ a domácí výroba se může zvýšit o $S_2 - S_1$. Obsah lichoběžníku a představuje dodatečný přebytek výrobců, za něhož musí platit spotřebitelé. Trojúhelník b představuje první společenskou ztrátu, což jsou neefektivně vynaložené náklady na domácí výrobu obilí. Náklady ve formě poskytnuté subvence zemědělcům na dodatečné pěstování obilí ve výši $S_2 - S_1$ tun by se v ekonomice mohly vynaložit efektivněji, kdyby byly použity na produkci některých jiných komodit, než je obilí. Obdélník c jsou příjmy státního rozpočtu vybrané na clech. Nepředstavují však čistý zisk, protože státní administrativa z nich musí financovat náklady spojené s činností celní správy. Nicméně určitá částka z výběru cla vždy státu zůstane

a může být použita na financování například veřejných prací. Z tohoto pohledu tedy obdélník c nelze považovat za společenskou ztrátu, neboť tyto dodatečné výdaje spotřebitelů obilí mohou produkovat nový společenský užitek u jiných subjektů. Trojúhelník d představuje druhou společenskou ztrátu, kterou tvoří ušlý spotřebitelský přebytek. Ten vznikl v důsledku zvýšení cen obilí, kdy spotřebitelé částku, kterou by mohli jinak „uspořít“ či vynaložit na nákup dalších komodit, musí použít na úhradu zvýšené ceny obilí.⁹

⁹ ROBERTS R. 2003 Obchodem, s. 21-32.

2. Agrární strana a protekcionistická politika:

Kapitola poukazuje na faktory, které mohly být důležité při budování meziválečného politického postavení agrární strany. Zároveň je zaměřena na problémy, které přináší protekcionistická politika, která byla aplikována v meziválečném období.

Bezprostředně po první světové válce přišla Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu¹⁰ s velmi přesvědčivým a vhodně zvoleným volebním programem, který využil zásobovací a vyživovací problémy, ke kterým během války došlo. Základní myšlenkou celého programu měla být jedinečnost zemědělské výroby, která je „základem společenského života“, proto je tedy nutné, aby docházelo k neustálé podpoře této výroby a také rolnického stavu jako jejího nositele. Těsně po 1. sv. v. se zemědělci museli začít vyrovnávat s novými úkoly, na straně druhé jim poválečná situace otevřela nové možnosti. Do popředí se dostává význam domácí zemědělské produkce. Agrární strana dokázala tento fakt velice obratně využít: „bylo jasné, že bez ní nelze vládnout, neboť kdo zásobuje má největší vliv na národ.“¹¹ Poválečná hospodářská situace tedy mohla být jedním z faktorů, které vedly k počátečnímu úspěchu agrární strany. Avšak podle mého názoru se úspěchy a moc této strany opírala o zcela jiné pilíře.¹²

Za velmi důležitý faktor, stojící za růstem této politické strany považují agrární vůdce, kteří dokázali formulovat politický program tak přesvědčivě, že vedl k získání velmi početné a přitom sociálně rozdílné skupiny rolnictva. Zároveň měli tyto představitelé vždy jasně vytyčený a dobře promyšlený cíl, který prezentovali na veřejnosti a který se snažili následně prosadit. Politici této strany byli většinou zkušenými zemědělci, kteří dobře znali problematiku venkova. Lze se domnívat, že tedy přesně věděli jak nastavit volební program a jakým směrem se mají ubírat jejich předvolební sliby. Zemědělské otázky byly vždy jádrem celého programu. Na prvním místě byla vždy zdůrazňována prvořadá úloha zemědělství, proto agrárníci požadovali pro zemědělství, které je důležité pro stát a jeho hospodářství, prvořadou ochranu. Ve volebním programu z roku 1922 jsou zdůrazněny otázky daňové,

¹⁰ Prvotní název této strany byl Československá strana agrární, od roku 1919 vystupovala pod novým názvem a to: Republikánská strana československého venkova. V roce 1922 bylo rozhodnuto o novém názvu, který zdůrazňoval její malorolnický charakter, strana tedy nesla od této doby název Republikánská strana československého lidu zemědělského a malorolnického.

¹¹ ROKOSKÝ J. 2011. Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany. 1. vyd. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů: Vyšehrad 2011, s. 93.

¹² DOSTÁL V. 1998. Agrární strana, její rozmach a zánik. 1. vyd. Brno: Atlantis 1998, s. 310.

cenové a celní ochranářské politiky¹³. Obdobné otázky se objevují i v programu z roku 1929, avšak zde jsou požadavky ještě znásobeny nastupující hospodářskou krizí.¹⁴

Dalším z pilířů, přinášejícím agrární straně úspěch byla jednotnost politiků této strany. I když se v meziválečném období objevovaly ze strany některých členů snahy o prosazení vlastního názoru, nakonec vždy převážil společný zájem a agrárníci byly ve svém rozhodování jednotní. Právě zde spatřuji velkou výhodu této strany, která dokázala, na rozdíl od svého největšího konkurenta sociální demokracie, po celé meziválečné období v podstatě udržet jednotnost. Po rozštěpení sociální demokracie, na počátku 20. let 20. století,¹⁵ se tak stala největší politickou stranou.¹⁶ Eva Broklová ve své knize¹⁷ uvedla, že KSČ vznikla za tiché podpory předsedy agrární strany Antonína Švehly. Jak však uvádí Jaroslav Rokoský¹⁸ k tomuto tvrzení nemáme žádné důkazy a o jeho pravdivosti můžeme pouze spekulovat.

Agrárníkům k silnému politickému postavení pomohly mimo jiné příznivé vnitropolitické okolnosti: „K jejímu mocnému postavení přispěly i příznivé vnitropolitické okolnosti: zdiskreditování katolicismu, z něhož se katolické strany jen pozvolna vzpamatovávaly, obtížné postavení německých politických stran, především pak oslabení sociální demokracie, která byla rozložena komunistickým hnutím, což agrárníkům odstranilo nejnebezpečnějšího rivala“¹⁹

K pilířům úspěchu na základě, kterých strana postupně budovala svou moc, patří také prozíravost politiků, kteří si velmi brzy uvědomili, že demokratickou společnost nereprezentují pouze politické strany, ale také zájmové organizace, hospodářské skupiny, družstevní svazy..., které byly vůči sobě autonomní a na státě na státě nezávislé. Právě v této

¹³ V následujícím volebním období se agrárníkům poprvé podařilo prosadit ochranářská zemědělská cla.

¹⁴ LACINA V.; SLEZÁK L. 1994. Státní hospodářská politika v ekonomické vývoji první ČSR. 1. vyd. Praha: Historický ústav. 1994, s. 139; RAŠTICOVÁ B. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 17. – 18.5.2000: Politická a stavovská zemědělská hnutí ve 20. Století. 1. Vyd. Brno: Slovákcké muzeum. 2000, s. 37; UHLÍŘ D. 1988. Republikánská strana venkovského a maloroľnického lidu 1918-1938: Charakteristika agrárního hnutí v Československu a jeho organizační struktura. 1. vyd. Praha: Ústav československých světových dějin ČSAV. 1988, s. 27-33.

¹⁵ Česka strana sociálně demokratická se rozštěpila na počátku 20. let 20. století, jedna část zůstala věrná sociální demokracii, z druhé vznikla nová strana – Komunistická strana Československa, jejíž základ tvořili příslušníci marxistické levice. Za vznikem této strany stojí také podpora politiků z Moskvy, jenž si chtěli do budoucna vybudovat spojení v jednotlivých evropských zemích.

¹⁶ DOSTÁL V. 1998. Agrární strana, s. 81; LACINA V.; SLEZÁK L. 1994. Státní hospodářská politika, s. 139; RAŠTICOVÁ B. 2000. Sborník, s. 37.

¹⁷ BROKLOVÁ E. 1992. Československá demokracie: Politický systém ČSR 1918-1938. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. 1992, s. 91.

¹⁸ Tuto skutečnost uvádí Jaroslav Rokoský ve své knize: ROKOSKÝ J. 2011. Rudolf, s. 120.

¹⁹ s ROKOSKÝ J. 2011. Rudolf, s. 120.

oblasti byla agrární strana bez jakékoliv konkurence a dokázala bohatou síť těchto organizací důmyslně využít při prosazování zásahů do zemědělského podnikání.²⁰

Za jeden z nejdůležitějších faktorů lze považovat umění politiků agrární strany získat velkou část venkovského obyvatelstva. Ihned po zavedení všeobecného hlasovacího práva²¹ dokázalo politické hnutí zemědělců soustředit masy venkovského obyvatelstva a dosáhnout volebního úspěchu. V předválečném období se z rolnictva stala nejpočetnější složka politického života národa. Díky početnosti rolníků měla strana obrovský vliv. Právě skladba obyvatelstva byla jedním z faktorů, které k vytvoření význačného postavení agrární strany přispěly. Počet obyvatel zaměstnaných v zemědělství, lesnictví a rybolovu se pohyboval okolo 34,6 %, přesné informace podává graf č. 3²². Agrární straně se v období První republiky podařilo udržet mezi českým venkovským obyvatelstvem téměř monopolní postavení²³. Důvodem mohla být neexistence konkurenční strany, která by se primárně zabývala agrární politikou²⁴. Zároveň byla agrární strana jediným politickým uskupením, které usilovalo o získání veškerého venkovského obyvatelstva. Jedinou výjimkou byla německá agrární strana Bund der Landwirte²⁵, ta však působila pouze mezi německým obyvatelstvem. I když tato strana mohla být pro agrárníky stranou konkurenční, její představitelé byli postupně získáni pro spolupráci s agrární stranou. Například v otázce agrárních cel hájila tato strana „zájmy“ zemědělců a postavila se na stranu československých agrárníků, kteří se na základě prosazování tohoto státního zásahu dostali do sporu se socialistickými stranami.²⁶

Dominanci agrární strany potvrzuje i následující citace: „strana byla mimořádně aktivním činitelem již při převratu v roce 1918, stala se pak neodmyslitelnou součástí a možno říci i tmelem všech vládních koalic. Její představitelé obsazovali pravidelně několik důležitých vládních resortů: ministerstvo vnitra, zemědělství, od roku 1922 také křeslo předsedy vlády. Její exponent stál často v čele ministerstva obrany, školství či ministerstva unifikací. Zajistila si silné pozice ve státní správě a samosprávě a mohli bychom vypočítávat další oblasti, v nichž se její vliv viditelně uplatňoval. Od parlamentních voleb v roce 1925 měla v obou komorách Národního shromáždění trvale nejsilnější zastoupení (45 mandátů v poslanecké

²⁰ LACINA V.; SLEZÁK L. 1994. Státní hospodářská politika, s. 139.

²¹ V Československu zavedeno v ústavě od roku 1920.

²² Viz. příloha č. 1.

²³ Viz. příloha č. 2.

²⁴ V roce 1922 se českoslovenští agrárníci sloučili se slovenskými a rusínskými agrárníky, díky čemuž se agrární strana stala celostátní organizací.

²⁵ Strana vznikla počátkem ledna 1920. Strana se zaměřovala na venkovské křesťanské obyvatelstvo a úzce spolupracovala s českou agrární stranou.

²⁶ DOSTÁL V. 1998. Agrární strana, s. 309-311; UHLÍŘ D. 1988. Republikánská strana venkovského a maloroľnického lidu 1918-1938: Charakteristika agrárního hnutí v Československu a jeho organizační struktura. 1. vyd. Praha: Ústav československých světových dějin ČSAV. 1988, s. 25.; ROKOSKÝ J. 2011. Rudolf, s. 124.

sněmovně, 23 v senátu). I s přihlédnutím k tomuto faktu však byl rozsah její působnosti vždy větší, než odpovídalo výsledkům voleb, jež se v parlamentním systému s principem poměrného zastoupení obvykle pokládají za objektivní měřítko poměru sil jednotlivých politických subjektů (maximálně získala v roce 1929 pouhých 15% hlasů).²⁷

Lze se domnívat, že dalším důvodem pro téměř monopolní postavení agrární strany mezi venkovským obyvatelstvem může být, konzervativní smýšlení venkovského obyvatelstva, které v období voleb ve většině případů neměnilo své politické rozhodování. „Švehla si dobře uvědomuje, že politická organizace zemědělského lidu je mnohem obtížnější než organizace kteréhokoliv městského stavu, neboť městský život svou soustředěností nese sám ovzduší pokroku, změny a nových cest, zatím co rozptýlená vesnice se svou dlouholetou feudální minulostí bude měti vždy sklony konservativní.“²⁸ Ačkoliv ze slov autora je možné konzervativní vesnici chápat negativně, lze se domnívat, že právě faktor konzervativního smýšlení je jedním z důvodů, proč bylo zemědělské obyvatelstvo agrární straně věrné po celé meziválečné období a díky němuž měla agrární strana “zaručen” určitý počet hlasů.

Navzdory tomu, že Československo bylo průmyslově rozvinutým státem, nejsilnější politickou stranou byla v podstatě v celém meziválečném období agrární strana.²⁹ Důvodem této skutečnosti může být především již zmíněná obrovská integrita venkovského obyvatelstva, které tvořilo voličskou základnu této strany. Na druhé straně průmyslové a městské obyvatelstvo bylo roztrženo mezi několik politických stran. Právě zde je tedy možné hledat důvody, proč mělo průmyslové Československo ve svém politickém čele agrární stranu.

„Ve své politické praxi sledovala republikánská strana jeden základní cíl: politické ovládnutí celého československého venkova a získání masy stoupenců. S pomocí jejich hlasů hleděla strana dosáhnout maximálního podílu na politické moci ve státě a jeho prostřednictvím ovlivňovat vnitřní a zejména hospodářskou politiku státu v zájmu potřeb zemědělské výroby a agrárního kapitálu.“³⁰

Toto výše zmíněné tvrzení lze považovat za pravdivé, avšak ne zcela přesné. Lze se domnívat, že politici agrární strany chtěli zcela jistě dosáhnout maximálního podílu na politické moci a tím ovlivňovat hospodářskou politiku ve státě. Avšak nelze zcela souhlasit s dovětkem, který tvrdí, že se tak stalo v zájmu potřeb zemědělské výroby a kapitálu. Za

²⁷ HARNA J.; RAŠTICOVÁ B. Sborník příspěvků: Agrární strana a její zájmové, družstevní a peněžní organizace. 1. Vyd. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum 2010, s. 7.

²⁸ PALAČEK A. 1934. Antonín Švehla, selksý vůdce a budovatel státu. 1. Vyd. Praha: Státní nakladatelství 1934, s. 13.

²⁹ UHLÍŘ D. 1988. Republikánská strana, s. 25.

³⁰ Tamtéž str. 21.

snahou agrárních politiků vidím především úsilí o vlastní prospěch. Důvodem tohoto tvrzení může být i skutečnost, že se politici agrární strany snažili pomoci především těm produkčním skupinám, na kterých bylo vedení strany v daném okamžiku nejvíce interesováno.³¹

Stěžejním bodem hospodářské politiky agrární strany, byla ochrana českého zemědělství před přívalem zahraničních zemědělských produktů. V meziválečném období dosahovali agrárníci plnění tohoto bodu jen díky zavedení ochranných agrárních cel.³² Avšak na výsluní československé politiky dostalo agrární stranu zcela jiné opatření.

Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, se dostala do čela československé politiky, díky provedení pozemkové reformy. Tato reforma vycházela vstříc hladu rolnických vrstev po půdě. Reforma trvala prakticky po celé meziválečné období, ještě v roce 1938 zůstávala část půdy v záboru. Důsledkem reformy byla změny vlastnických práv k půdě. Hlavní cíl reformy spočíval v přerozdělení velkého soukromého pozemkového vlastnictví. Roku 1919 byl vydán záborový zákon, postihující velkostatky s výměrou nad 150 ha zemědělské půdy nebo 250 ha veškeré půdy. V Československu spadalo pod zábor více než 4 mil. ha veškeré půdy, z toho přes 1 300 000 ha zemědělské půdy. V důsledku pozemkové reformy se v Československu vytvořil nový typ zemědělského podniku tzv. zbytkový statek³³. Na otázku, zda byla první pozemková reforma výnosná, neexistuje v literatuře jednotný názor.³⁴ Avšak za obrovským politickým vzestupem agrární strany můžeme vidět právě toto opatření, lze se domnívat, že agrární strana by bez této reformy nedosáhla tak silného politického postavení. Můžeme ji tedy označit za rozhodující faktor pro budoucí politickou kariéru agrární strany. Ačkoliv tato reforma naznačila něco málo o budoucích krocích a preferencích agrární strany, se zkoumaným tématem příliš nesouvisí, a proto zde nebude dále analyzována. Vedle pozemkové reformy byla významným činitelem osobnost Antonína Švehly, který dokázal po celou dobu svého působení udržet agrární stranu na předních politických pozicích. „Švehlova pověst mistra kompromisů, byla značně rozšířena“.³⁵ Lze se tedy domnívat, že Švehlova osobnost, byla jedním z hlavních faktorů, které agrární stranu ve 20. a 30. letech 20. století dokázaly udržet na vrcholu politického

³¹ UHLÍŘ D. 1988. Republikánská strana, s. 21,22.

³² Tamtéž, s. 11.

³³ Zbytkový statek = uzavřená hospodářská jednotka obvykle vytvořena na nejvíce hodnotné půdě kolem hospodářských objektů bývalého velkostatku.

³⁴ KUBŮ E.; PÁTEK J. a kol. 2000. Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. 1.vyd. Praha: Karolinum 2000, s. 60 – 61.

³⁵ MILLER, Daniel, Antonín Švehla and the Czechoslovak Republican Party (1918-1933). 1. vyd. Pittsburgh 1989, s. 217.; DOSTÁL V. 1998. Agrární strana, s. 310; BROKLOVÁ E.; TOMEŠ J.; PEHR M. 2008. Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky. 1. vyd. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR 2008, s. 30.

života. Příkladem Švehlovy kompromisní politiky je vyjednávání o zvýšení agrárních cel roku 1925. Ačkoliv, byl hlavním představitelem agrární strany, tohoto vyjednávání se neúčastnil, neboť se proti tomuto opatření stavěli opoziční politici a Švehla si je do budoucna nechtěl zneprátnit.³⁶ Vedle pozemkové reformy bylo z mého pohledu, největším meziválečným úspěchem agrární strany, prosazení protekcionistických opatření, tedy zavedení agrárních cel a obilního monopolu.

Protekcionistická politika, přinesla agrární straně úspěch a popularitu. Na straně druhé československé obyvatele spíše poškodila. Neboť ze zavedení jakýchkoliv protekcionistických opatření může mít užitek pouze určitá skupina obyvatel dané země, v našem případě tedy zemědělci, avšak i zde je nutné poznamenat, že ne pro všechny obyvatele pracující v agrárním sektoru byla veškerá agrární protekcionistická opatření výhodná. Jak již bylo uvedeno v teoretické části, pro většinu obyvatel protekcionismus znamená ztrátu. Lze se domnívat, že protekcionistická politika nemůže být v dlouhodobém horizontu úspěšnou hospodářskou politikou v žádné zemi. Na škodlivost uvalení cel v malé ekonomice poukazuje mimo jiné teorie Marshallových trojúhelníků³⁷, představujících společenskou ztrátu, ke které na základě uvalení cel dochází.

Na druhé straně však existují názory, které státní zásahy obhajují. Příkladem může být článek Rudolfa Halíka³⁸ - Nová orientace³⁹, příspěvek zdůrazňuje, že podpora zemědělství povede k posílení domácího konsumenta a pomůže tak i ostatním odvětvím hospodářství. Z ekonomického pohledu není možné považovat tento výrok za zcela pravdivý, což potvrdil i pozdější vývoj událostí, jenž ukázal, že takovéto řešení není zcela účinné. Na státní zásahy prosazené agrární stranou budou zaměřeny následující kapitoly, které se budou snažit tvrzení Rudolfa Halíka vyvrátit.

Jak již bylo zmíněno, agrární strana se stala „nejsilnějším politickým subjektem ve struktuře politického systému první Československé republiky výjimečný fenomén byla i v mezinárodním srovnání, a to nejen proto, že byla jako strana reprezentující zemědělský stav schopna získat a udržet si výsadní postavení v podmínkách průmyslově vyvinutého státu, její

³⁶ MILLER D. 2001. Antonín Švehla – mistr politických kompromisů. 1. Vyd. Praha: Argo 2001, s. 221.

³⁷ Jedním z trojúhelníků je ztráta označovaná jako negativní spotřební efekt cel, který je způsoben ztrátou přebytku spotřebitele v důsledku zvýšením ceny statků na domácím trhu. Tato ztráta je samozřejmě větší, nicméně částečně ji kompenzuje nárůst přebytku výrobce a částečně také příjem státu v částce inkasovaných cel. Druhý trojúhelník je znám jako negativní výrobní efekt cel, který představuje ztrátu na efektivnosti, neboť vyšší ceny výrobků umožňují vyrábět také výrobcům, jejichž výroba není z hlediska alokace společenských zdrojů tak efektivní, jak by měla být. Těmto efektům se bohužel nelze vyhnout, proto ačkoliv zavedení cla může vyvolat u domácích výrobců nadšení a euforii, společnost jako taková dříve či později na toto opatření doplatí.

³⁸ Tajemníkem agrární strany.

³⁹ Deník Venkov 16. ledna 1932.

síla a formy jejího působení vzbuzují tak pozornost nejen z hledisek historických, pozoruhodná je tato strana i ze zorného úhlu politologie, kromě jiného i pro svou schopnost systematicky a s úspěchem prosazovat řadu postulátů obsažených ve vlastní stranickém programu, míra úspěšnosti její politiky je neobyčejně vysoká.“⁴⁰ Právě na prosazování a úspěšnost prosazených postulátů jsou zaměřeny následující tři kapitoly.

⁴⁰ RAŠTICOVÁ B. 2000. Sborník, s. 37

3. Prosazení agrárních cel:

Agrární strana a její příznivci, v meziválečném období, velmi silně ovlivňovali hospodářskou politiku. Důkazem tohoto tvrzení je prosazení protekcionistických opatření v podobě agrárních cel a obilního monopolu. Na počátku 20. let 20. století, dochází na světových trzích k velkému poklesu zemědělských cen a to především u obilovin. Zemědělci tedy začali volat po větší celní ochraně, ale také po zabezpečení odbytu a zajištění stabilizovaných cen.⁴¹ Tato kapitola bude především zaměřena na požadavek zemědělců, týkající se větší celní ochrany, ale také na dopady, které toto opatření přineslo. Především pak na otázku zda bylo opravdu účinné a přineslo slibované výsledky. Kapitola se dále věnuje otázce, komu tato protekcionistická opatření přinesla užitek, zda to byli opravdu českoslovenští obyvatelé pracující v zemědělském sektoru nebo zda z agrárních protekcionistických opatření těžila jiná skupina československé společnosti.

Sílící, především, zámořská konkurence vyvolala v roce 1924 cenovou a odbytovou krizi. Zhoršující se životní podmínky zemědělců, byly impulzem pro zahájení agitační kampaně ze strany agrárních kruhů, jejímž hlavním úkolem bylo uzákonění účinných agrárních cel. Tento trend se projevuje v celé Evropě, neboť evropské zemědělství nebylo schopno soutěžit v rentabilitě obilnářství se zámořím. Řada evropských zemí tak zavádí v polovině 20. let 20. století zvýšenou celní ochranu na své zemědělské produkty. Ani Československo nebylo v tomto ohledu výjimkou a i zde začíná ve 20. letech 20. století boj o agrární cla.⁴²

Agrárníci volající po větší celní ochraně, argumentovali tím, že chtějí být chráněni stejně jako průmyslníci⁴³. V roce 1924 přichází agrární strana s požadavkem tzv. obilních cel, pro agrární stranu byl tento požadavek nejen politickou a hospodářskou nezbytností, ale také dalším strategickým krokem pro získání politické moci ve státě. V červnu 1925 došlo, k zavedení tzv. klouzavých cel. Základní myšlenkou tohoto opatření bylo přizpůsobení celních sazeb cenovému pohybu. Klouzavá cla se však neosvědčila. Jako problematické se ukázalo stanovení konkrétní sazby, které často pokulhávalo za skutečným cenovým vývojem,

⁴¹ DOSTÁL V. 1998. Agrární strana, s. 125, 126; TEICHOVA A. 1998. The English Historical Review, Vol. 113, No. 450 (Feb., 1998), pp. 127-129 Published by: Oxford University Press.

⁴² LACINA V. 1974. Krize československého zemědělství 1928-1934. 1. vyd. Praha: Ústav čs. A světových dějin ČSAV 1974, s. 72, 83, LACINA V. 2000. Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929. 1. Vyd. Praha: Historický ústav AV ČR 2000, s. 137.

⁴³ Výše uvedenou skutečnost potvrzuje ve své přednášce profesor Brdlík, který ve své přednášce: „O agrární krizi a clech zemědělských uvádí: „Zatím, co celní sazby na zemědělské výrobky jsou proti době předválečné nejvýše 3násobné předválečných, ba některé i zrušené, jsou na průmyslové výrobky 16-, 20- až 30 násobné předválečných sazeb.

neboť výše cel nebyla stanovována podle aktuálních cen. Zemědělci tedy žádali, aby došlo k zavedení pevných cel. Proto byla v roce 1926 odstartována prudká politická kampaň, ve které agrární kruhy požadovaly zavedení pevných cel. Ačkoliv tento požadavek narazil na odpor některých politických stran, nakonec se vládě panské koalice podařilo v červnu roku 1926 zákon o pevných clech prosadit⁴⁴. Pevná cla byla stanovena poměrně vysoko a tvořila čtvrtinu až třetinu velkoobchodní ceny (v průměru dosahovala výše těchto cel 34%). Prvotním impulzem ke zvýšení cel byl požadavek na zvýšení cel obilních, zvýšenou celní ochranou chtěla agrární strana zajistit rentabilitu rostlinných výrobků proti lacinému dovozu. V důsledku zavedení cel tedy dochází ke snížení dovozu potravin do Československa, který se v letech 1924-1929, snížil⁴⁵ o 11%.⁴⁶

Problémy spojené s poklesem konkurenční schopnosti československého zemědělství a jeho nízkou rentabilitou, bylo možné řešit několika způsoby, např. snižování výrobních nákladů a zvyšování rentability podniků nebo celní ochranou. Zde je možné souhlasit s názorem Vlastislava Laciny⁴⁷, že pouze, snižování nákladů mohlo přinést účinné a trvalé řešení situace. Toto řešení by však bylo velice časově a především pak finančně náročné a zemědělským kruhům šlo o zlepšení okamžité, proto začal být tento problém řešen pomocí ochranářské celní politiky.⁴⁸

Zemědělci argumentovali tím, že Československo není dostatečně chráněno cly, a proto se do něj mohou velice snadno dovážet přebytky z jiných států. Nová celní úprava postupně zahrnovala jako výrobu rostlinnou (mlýnské výrobky, ovoce, zeleninu, aj.), tak výrobu živočišnou (dobytek, tuky, vejce, ryby, aj).⁴⁹ V první polovině 20. let 20. století, docházelo k postupnému zvyšování zemědělské produkce. V roce 1925 byla poprvé překročena předválečná úroveň. Z dostupných statistik je možné tvrdit, že československé zemědělství procházelo v letech 1924 – 1928 etapou relativní konjunktury. Avšak ta byla z velké části umožněna díky intervenčním zásahům ze strany státu, především pak v důsledku zavedení agrárních cel.⁵⁰

⁴⁴ Pevná autonomní cla byla zavedena na základě zákona č. 109/1926.

⁴⁵ Pokles v procentech udává příloha č.4: dovoz potravin v %, v letech 1924-1937.

⁴⁶ DOSTÁL V. 1998. Agrární strana, s. 100,101; KUBŮ E.; PÁTEK J. a kol. 2000. Mýtus, s. 206; DIAMOND H. 1941 Experiment in Tariff-Making: Czechoslovakia. Political Science Quarterly, Vol. 56, No. 2 (Jun., 1941), pp. 250-269 Published by: The Academy of Political Science; LACINA V. 2000. Zlatá léta, s. 137.

⁴⁷ LACINA V.; SLEZÁK L. 1994. Státní hospodářská politika v ekonomické vývoji, s. 173.

⁴⁸ LACINA V. 1974. Krize československého zemědělství, s. 87.

⁴⁹ BRDLÍK V. 1930. O vlivu cel na ceny zemědělských výrobků. 1. vyd. Praha: Zemědělský ústav účetnicko-správovědný 1930, s. 12, UHLÍŘ D. 1988. Republikánská strana, s. 23; ANTHROPIUS J. 1932. Obilní monopol a zemědělská krize. 1. vyd. Praha: Česká společnost národohospodářská 1932, s. 7, LACINA V. 1974. Krize československého zemědělství, s. 84.

⁵⁰ LACINA V. 1974. Krize československého zemědělství, s. 82, 86.

Zavedení agrárních cel je jasným příkladem vybočením z trendu liberalizace. I když se v této době začíná postupně tento trend projevovat celosvětově, je nutné si uvědomit, že již v roce 1922 byla ČSR sedmou nejchudějším ekonomikou na světě.⁵¹

Otázky zabývající se ochranářskou celní politikou jsou zdůrazněny v republikánském politickém programu z roku 1922⁵². První pokus o prosazení agrárních cel se objevuje již v roce 1923. Agrárníci zde požadovali podporu svého návrhu, v opačném případě vyhrožovali nesouhlasem se zákonem o sociálním pojištění, který se snažila prosadit sociální demokracie. V roce 1925 se agrární straně podařilo zvítězit ve volbách a roku 1926 agrární zákon prosadila. Avšak ani zavedení pevných cel nepřineslo takové výsledky, se kterými bylo při zavedení tohoto opatření počítáno. Zemědělci proto usilovali o další zvýšení celní ochrany. Boj o novou celní úpravu byl zakončen v červnu 1930, zákonem č. 72/1930, na jehož základě byly zavedeny celní přírážky k celním sazbám u některých druhů obilí, mouky a mlýnských výrobků.⁵³ Komu měl tedy zákon týkající se agrárních cel doopravdy pomoci? Měl opravdu pomoci zemědělcům nebo obyvatelům Československé republiky? Většina autorů se domnívá, že agrární cla všem českým zemědělcům⁵⁴. Osobně se však domnívám, že nikoliv.

Pokud se na tuto problematiku podíváme pohledem krátkodobé hospodářské politiky, je možné tvrdit, že cla zadluženým zemědělcům opravdu pomohla, a to tím že je ochránila před laciným dovozem. Zároveň růst výnosů umožnil zemědělcům zlepšení životní úrovně, možnost nákupu zemědělských strojů a investice do hospodářství⁵⁵. Avšak pokud chceme hodnotit dopady rozhodnutí hospodářské politiky správně, musíme se na ně dívat z pohledu dlouhodobého. Pokud problematiku prozkoumáme bližším pohledem, můžeme zjistit, že tato politika nebyla pro zemědělce až tak příznivá. Neboť hospodářská krize nemohla v tomto případě působit jako ozdravný mechanismus, který z trhu odstraní neefektivní výrobce. Státní

⁵¹ Příloha č. 3.

⁵² Vedle celní ochranářské politiky jsou zde mimo jiné zdůrazněny otázky zvýhodnění zemědělců v oblasti daňové a cenové politiky.

⁵³ ANTHROPIUS J. 1932. Obilní monopol, s. 7.

⁵⁴ Příkladem může být kniha V. Dostála – Agrární strana. Autor v této knize obhájí nejen zavedení agrárních cel, ale také vyzdvihuje zavedení obilního monopolu. Opak tohoto tvrzení přináší kniha E. Kubů, J. Pátka a kol. – Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, která zavedení těchto protekcionistických opatření kritizuje. Kriticky se k těmto opatřením staví také kniha D. Uhlíř – Republikánská strana venkovského a maloroľnického lidu 1918 – 1938, autor ve své knize kritizuje toto opatření spíše na základě ideových důvodů. Naopak kniha E. Kubů, J. Pátka a kol. – Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami toto opatření kritizuje z pohledu liberálního pojetí hospodářské politiky. Avšak většina autorů se i v současné době přiklání spíše k názorům V. Dostála.

⁵⁵ Na tomto místě je nutné poznamenat, že investice do zemědělských strojů se týkala především větších a středních zemědělských usedlostí, v případě drobných zemědělských živnostníků lze o tomto tvrzení silně pochybovat. Uvedenou skutečnost potvrzuje příloha č. 14: Technické zařízení zemědělských závodů. Pro účely porovnání vybavení jednotlivých zemědělských závodů byl vybrán secí stroj. Z uvedeného grafu jednoznačně vyplývá, že nákup zemědělských strojů se týkal především středních a větších zemědělských usedlostí. Tento trend se projevuje i u ostatních zemědělských strojů.

zásahy do hospodářské politiky, tedy pouze podpořily méně efektivní výrobce, kteří i nadále vyráběli s vyššími náklady a zůstávali dále zaměstnáni v zemědělském sektoru, ve kterém nebyli až tak výkonní a konkurence schopní.

S příchodem Velké hospodářské krize došlo k zesílení státního intervencionismu a to nejen v Československu. Problémy, objevující se v důsledku nastupující krize začali političtí představitelé řešit pomocí státních zásahů do hospodářského mechanismu. Třicátá léta 20. století je tedy možné charakterizovat jako komplex administrativních zásahů do státního hospodářství. Tehdejší agrárníkové představy vycházely z názoru, že prvotní příčinou hospodářské deprese je agrární krize, a proto má být léčena státními zásahy ve prospěch domácího zemědělství. Této situace využívaly různé agrární skupiny, které se snažily zvýhodnit domácí výrobce. Příkladem může být Resoluce okresního zastupitelstva ve Velkém Meziříčí o zemědělské krizi⁵⁶, ve které bylo požadováno, opětovné zvýšení celní ochrany. Další požadavky měly také spojitost se zahraničním obchodem, kdy se objevuje především snaha o minimalizaci dovozu zemědělských produktů.⁵⁷

V roce 1932 vyhlásila nová vláda, pod vedením Jana Malypetra⁵⁸, program, ve kterém zdůraznila nutnost řešení krize pomocí státních zásahů, především pak pomocí zvýšené celní ochrany na rostlinné a živočišné výrobky. Avšak agrární strana, nebyla jediným politickým uskupením, které státní zásahy v zemědělské oblasti požadovalo. Také sociálně demokratická strana předložila v poslanecké sněmovně návrh, který obsahoval požadavky na ochranu domácí zemědělské produkce. Ochrana spočívala v systému veřejných dodávek domácím podnikům. Druhý požadavek spočíval v rozšíření pracovních příležitostí v zemědělství. Jen díky splnění tohoto požadavku, mohla být rozšířena obdělávaná půda a zvýšena její výnosnost. Mimo tento referát sociální demokracie podporovala větší ochranu pro živočišnou výrobu, neboť tím měli být podle jejích slov chráněni především drobní a střední zemědělci. Uvnitř koalice, byla jediným odpůrcem státních zásahů do hospodářství, národní demokracie, která chtěla i nadále zachovat hospodářský a politický liberalismus.⁵⁹

Agrární cla nebyla jediným opatřením, která měla zemědělcům v období Velké hospodářské krize pomoci. Zemědělcům byly poskytovány úvěry, daňové úlevy aj. Avšak,

⁵⁶ Viz. příloha č. 5.

⁵⁷ UHLÍŘ D. 1988. Republikánská strana, s. 171 - 173, LACINA V. 1974. Krize československého zemědělství, s. 36; Resoluce okresního zastupitelstva ve Velkém Meziříčí o zemědělské krizi. Zasláno do poslanecké sněmovny 3. června 1930. Národní archiv, karton 215, i.č. 47.

⁵⁸ Jan Malypetr, člen agrární strany. Mezi lety 1932-1935 předseda československé vlády.

⁵⁹ DOSTÁL V. 1998. Agrární strana, s. 126, 128; BROKLOVÁ E.; TOMEŠ J.; PEHR M. 2008. Agrárníci, s. 31.; PRÁVO LIDU, číslo 208, 2. září 1928; Referát poslance R. Tayerleho v Praze dne 30. Května 1931, číslo jednací 48 564/31.

protekcionalistické opatření v podobě agrárních cel, bylo nejspíše nejvýraznější a nejvýznamnější. Velká hospodářská krize však nezasáhla pouze zemědělský sektor, postupně se s ní potýkalo celé československé hospodářství. Za problém lze považovat především způsob, kterým byla krize řešena. Obecným trendem tehdejší doby, byla domněnka, že krizi je nutno řešit především státními hospodářskými zásahy a opatřeními.⁶⁰ Toto řešení lze považovat za chybné, neboť hospodářské problémy pouze prohloubí a zakonzervuje. Pokud by se tehdejší tvůrci hospodářské politiky uchýlili k liberálnímu řešení, krize by jistě netrvala tak dlouho. Lze se domnívat, že státní zásahy problémy krize ještě více umocnily, namísto toho aby československému hospodářství pomohly a ozdravily ho.

Zavedení vyšších agrárních cel, přineslo také značnou komplikaci a omezení hospodářské výměny Československa s agrárními sousedy a zeměmi Malé dohody⁶¹. Průměrná výše československých celních tarifů, se před krizí pohybovala okolo jedné třetiny ceny výrobků. V roce 1931 se zvýšila na hodnotu 50%. U některého druhu zboží se jednalo o téměř prohibitivní cla. Zavedení cel, mělo pro Československo těžké dlouhodobé důsledky a to nejen ekonomické, ale i politické, příkladem může být celní válka s Maďarskem roku 1930⁶². Avšak jak bude uvedeno v jedné z následujících kapitol, právě československo-maďarskou celní válku není možné bezesbýtku označit za jeden z problémů spojených se zvýšenou československou celní ochranou.⁶³

Jak již bylo zmíněno i v současné době se většina autorů přiklání spíše k obhajobě těchto administrativních zásahů aplikovaných politiky agrární strany. Někteří autoři argumentují tím, že díky zavedení agrárních cel došlo ke zlepšení životní situace zemědělců, je však nutné se na toto zlepšení podívat i z druhé strany. Neboť ke zvýšení životní úrovně zemědělců mohlo dojít jen na úkor jiných složek československé společnosti.

Jiným důvodem pro obhajobu tohoto opatření může být tvrzení že: „cla dovozní znamenají vždy důchod státu“⁶⁴ – tedy důchod do státní pokladny. Tento názor je samozřejmě pravdivý a clo znamená příjem do státní pokladny a to dokonce příjem velice snadný, avšak neměla být prvotním cílem ochrana československých zemědělců? Pokud se podíváme na argumenty

⁶⁰ Resoluce okresního zastupitelstva ve Velkém Meziříčí o zemědělské krizi. Zasláno do poslanecké sněmovny 3. června 1930. Národní archiv, karton 215, i.č. 47.

⁶¹ Země Malé dohody – Československo, Jugoslávie, Rumunsko.

⁶² Touto problematikou se blíže zabývá ROMPORTLOVÁ M., ČSR a Maďarsko 1918-1938, 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně 1986.

⁶³ JAKUBEC I.; EFMERTOVÁ M.; SZOBI P.; ŠTEMBERK J. 2008. Hospodářský vývoj, s. 161; LACINA V.; PÁTEK J. a kol. 1995. Dějiny hospodářství českých zemí od začátku industrializace do současnosti, Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945 – svazek III. 1. vyd. Praha: Karolinum 1995, s. 161.

⁶⁴ BRDLÍK V. 1930. O vlivu cel, s. 30.

agrárníků prosazujících zvýšení celních sazeb tak musíme odpovědět jednoznačně ano. Tento argument tedy nemůžeme považovat za příliš přesvědčivý, neboť kdo zajistí, že dodatečný příjem státu z agrárních cel dostanou právě zemědělci. Tento důvod tedy může být za jistých okolností výhodný pro stát, nikoliv však pro zemědělce. Výhodnost pro stát potvrzuje i graf a tabulka⁶⁵, zachycující celní příjmy, které jsou následně porovnány v tabulce. Z uvedeného jednoznačně vyplývá, že po zavedení agrárních cel došlo ke zvýšení státních příjmů z této oblasti. Mezi lety 1926-1927 dochází k nárůstu příjmů z cel o 5,87%.

Ačkoliv jsou cla v literatuře spíše chválena, někteří autoři⁶⁶ uvádí zároveň důvody, proč by cla neměla být zaváděna. Nejčastější námitka, která se proti zavedení agrárních cel uvádí, vychází z tvrzení, že „celní bariera povede k vysokému růstu cen domácího obilí, od něhož ke zdražení chleba a mlýnských výrobků vůbec, což se opět projeví v poklesu spotřeby masa, másla a dalších potravin a v omezení nákupů spotřebního zboží.“⁶⁷

Tuto námitku lze chápat jako zcela oprávněnou. Můžeme se domnívat, že problém, který je spojen se zavedením cel je ještě umocněn tím, že v důsledku zavedení cel dochází ke zvýšení cen potravin. Zavedení cel tedy muselo nutně postihnout všechny obyvatele Československé republiky. I když podle propočtů V. Brdlíka se nová celní politika neměla projevit velkým zvýšením cen obilnin a pekárenských výrobků (z propočtů vyplývá, že v případě pětičlenné rodiny průmyslového dělníka nepřesáhnou zvýšené náklady na potraviny v roce 1926 necelé 2% z částky, která je potřeba pro uspokojení všech základních potřeb této rodiny)⁶⁸. Tento propočet by tedy mohl být argumentem, že zavedení agrárních cel obyvatele Československa příliš nezatíží. Avšak na tomto místě je nutné se zamyslet, zda se opět nejedná o pohled na danou problematiku pouze z jedné strany. Zastánci zavedení cel hovoří o tom, že v důsledku cel dojde ke zvýšení životních nákladů pouze o 2%. Pokud se však podíváme na problém z druhé strany, tedy pokud nepřipouštíme zavedení cel vůbec, musíme nutně dojít k závěru, že obyvatelé budou v důsledku zavedení agrárních cel postiženi mnohem více, než zvýšením životních nákladů o 2%. Pokud by cla neexistovala, mohly by být do Československa dováženy lacinější potraviny a obyvatelům republiky by se životní náklady naopak snížily. Avšak jednalo se pouze o odhady, jaká tedy byla situace ve skutečnosti?

Podle předpokladů došlo k nárůstu cenové hladiny, kdy se zvýšil index velkoobchodních cen potravin rostlinného původu o 16%. Index cen potravin živočišného původu pak vzrostl o

⁶⁵ Viz. příloha č. 15.

⁶⁶ Příkladem může být Vlastislav Lacina a Lubomír Slezák, kteří ve své knize Státní hospodářská politika v ekonomické vývoji první ČSR, uvádějí důvody proti zavedení agrárních cel.

⁶⁷ LACINA V. 1974. Krize československého zemědělství, s. 85.

⁶⁸ BRDLÍK V. 1930. O vlivu cel, s. 7.

2%. Jak dokládá graf⁶⁹ ilustrující vývoj inflace v Československu v letech 1922-1936, tento trend se projevil v celém československém hospodářství, kdy dochází k celkovému nárůstu cenové hladiny. Další námitkou proti zavedení cel může být tvrzení Vlastislava Laciny a Lubomíra Slezáka⁷⁰, že cla budou výhodná jen pro velké sedláky a velkostatkáře. Důvodem pro toto tvrzení byl fakt, že největšími producenty obilí byly vždy velkostatkáři, zatím co malí a střední zemědělci se soustřeďovali především na chov dobytka a živočišnou produkci. Tuto skutečnost vyvrací ve své přednášce⁷¹ profesor V. Brdlík, který ilustruje, že ze 115 000 vagonů chlebového obilí, dodaného v roce 1925 na trh, bylo 12% od malých zemědělců, 48% od středních rolníků, 27% od statkářů a 13% od velkostatkářů.⁷² Z výše uvedeného vyplývá jednoznačný fakt, že z obilních agrárních cel měli užitek především střední a větší zemědělské usedlosti. Průměrný čistý výnos z 1 ha zemědělské půdy po odečtení nezemědělské produkce dosáhl v průměru v letech 1926-1927 761 Kč, z toho v Čechách 1 035 Kč, na Moravě a ve Slezsku 763 Kč a na Slovensku 540 Kč.⁷³

Pod tíhou Velké hospodářské krize dochází, na počátku 30. let 20. století k opětovnému navýšení celní sazby, avšak tato nová úprava nepřinesla očekávané výsledky. Obhájci intervenčních opatření tedy žádali o další aktivitu státu v této oblasti. Příkladem, může být přednáška profesora V. Brdlíka, který ve své přednášce, interpretované v Národohospodářské společnosti roku 1932 žádal o náležitou celní sazbu na dovoz pšenice, vepřů, masa a tuků. Domníval se, že díky tomuto kroku vzroste cena domácích produktů a tím se zvýší příjmy zemědělců. Zároveň zde bylo uvedeno, že je nutné zvyšovat ceny zemědělských výrobků a snižovat průmyslové výrobky, které jsou nutné k zemědělské výrobě.⁷⁴ Z ekonomického hlediska je však uskutečnění tohoto požadavku v podmínkách tržní ekonomiky nereálné, neboť zvýšení cen v jenom odvětví postupně způsobí navýšení cen v celé ekonomice. Tato skutečnost může být jedním z důvodů, proč celní ochrana postupně ztrácela na své atraktivitě a stávala se nedostačující pro krytí neefektivního zemědělství.

Jak již bylo uvedeno výše, lze se domnívat, že zavedení agrárních cel bylo chybným krokem a přineslo řadu negativních dopadů, se kterými se československé hospodářství

⁶⁹ Příloha č. 6.

⁷⁰ LACINA V.; SLEZÁK L. 1994. Státní hospodářská politika v ekonomické vývoji první ČSR. 1. vyd. Praha: Historický ústav. 1994.

⁷¹ BRDLÍK V. 1926. O agrární krizi a clech zemědělských. 1. vyd. Praha: Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu 1926.

⁷² Tuto skutečnost ilustruje příloha č. 7: **Celkové tržní množství chlebovin dle velikosti skupin závodů v roce 1925.**

⁷³ Státní hosp. politika s. 85-86; **Z přednášek profesora V. Brdlíka „O agrární krizi a clech zemědělských.“, s. 10.**

⁷⁴ Viz. článek potřeba vyjasnění v naší obchodní police, příloha č. 8.

vypořádávalo několik let. Výše uvedená fakta pouze potvrzují ekonomický názor, že jakékoliv státní zásahy do ekonomiky naruší chod celého hospodářství. Jak již bylo několikrát uvedeno v případě agrárních protekcionistických opatření je narušení hospodářství ještě umocněno Velkou hospodářskou krizí. Lze se domnívat, že pokud by stát nepřistoupil k státním zásahům, a to nejen v podobě agrárních cel, krize by nemusela být tak vleklá a českoslovenští obyvatelé by se s jejími důsledky mohli vyrovnat mnohem dříve. Avšak i v současné době vidíme, jak v období, kdy se ekonomika dostává do recese, lidé obvykle spoléhají na stát, především pak na ochranná opatření, která by je z krize vyvedla. Na tomto místě je vhodné použít známý výrok: „poučme se z historie“, neboť právě zde je možné vidět, že z dlouhodobého pohledu zásahy státu nemohou přinášet za žádných okolností pozitivní výsledky.

4. Obilní monopol

Kapitola se zabývá státním zásahem do hospodářské politiky v době zavedení obilního monopolu, jenž měl zemědělce ochránit ve 30. letech 20. století. Snaží se analyzovat důvody pro jeho zavedení, ale také dopady, které toto vládní opatření přineslo. Kapitola se dále zabývá otázkou, zda z toho protekcionistického opatření mohli mít užitek všichni obyvatelé pracující v agrárním sektoru, nebo zda pomohlo a bylo výhodné pouze pro určité skupiny zemědělců.

V průběhu 20. let dochází v zemědělské výrobě ke strukturálním přesunům⁷⁵. V důsledku těchto změn dochází od roku 1927 k nezadržitelnému poklesu cen obilnin. Vláda na tuto skutečnost reagovala opatřeními, zmíněny v předchozí kapitole. Avšak s nástupem Velké hospodářské krize se začaly životní podmínky zemědělců rapidně zhoršovat. I když v letech 1930 – 1931 došlo k zesílení celní ochrany, již v polovině třicátých let bylo jasné, že agrární cla mají vrchol svého uplatnění za sebou, a že samy o sobě nemohou dlouhodobě ochránit československé zemědělce, proti zahraniční konkurenci, která dokázala své zemědělské produkty vyrábět levněji.⁷⁶

Ve třicátých letech tedy dochází k novým opatřením, díky kterým stát mohl přímo redukovat výrobu přebytkových plodin a podporovat zvyšování výroby nedostatkových výrobků, tím měla být dosažena rovnováha mezi výrobou a spotřebou.⁷⁷ Tyto snahy však není možné považovat za zcela úspěšné, neboť státní zásahy do jakékoliv oblasti hospodářské politiky nemohou nikdy docílit takové dlouhodobé rovnováhy, která by byla utvořena samotným trhem bez státních zásahů.

Ještě před vytvořením obilního monopolu se objevuje snaha o posílení obilního trhu umělým vyvoláním cen. Byla vydána žádost, aby ministerstvo obrany nakupovalo žito a tím přispělo ke zvýšení jeho ceny. Jak se následně ukázalo, tato snaha původně zamýšleného výsledku nedosáhla. Neboť zvýšení ceny bylo vyvoláno uměle a nikoliv trhem. Již zde tedy bylo patrné, že takovéto státní zásahy nedosahují požadovaného účinku. Přesto však stát pokračoval ve svých intervenčních opatřeních a začal se snažit o vytvoření obilního monopolu.⁷⁸

⁷⁵ Dochází k růstu produkční kapacity zemědělské výroby a zároveň dochází k poklesu populačního přírůstku, můžeme tedy hovořit o nepoměru mezi výrobou a spotřebou, jež můžeme považovat za jeden z hlavních příčin krize.

⁷⁶ LACINA V.; SLEZÁK L. 1994. Státní hospodářská politika, s. 87, ANTHROPIUS J. 1932. Obilní monopol, s. 3- 4.

⁷⁷ Tamtéž s. 110 - 111.

⁷⁸ Žádost o posílení obilního trhu, 23.2.1931.

Cesta k vytvoření obilního monopolu trvala několik let a byla doprovázena řadou bouřlivých akcí a debat. Přelom let 1929 a 1930 byl obdobím, kdy vláda začala uvažovat o monopolním řešení poklesu cen obilí, zároveň se však objevily první kritiky tohoto projektu. V lednu 1930 dokonce dochází k protestní schůzi, která proběhla na plodinové burze. I když se zde povedlo hrozbu monopolu odvrátit, na jaře 1931 byl požadavek na vytvoření obilního monopolu opět vysloven.⁷⁹

Prvním krokem k vytvoření monopolního postavení byla snaha o regulaci dovozu, za tímto účelem byla zavedena Obilní komise. Její fungování se však neosvědčilo, a proto byl v červenci 1933 vybudován obilní syndikát, avšak ani jeho fungování nebylo úspěšné. Proto byl na počátku žní roku 1934 zřízen obilný monopol⁸⁰. Toto opatření bylo zemědělskými akademiky zdůvodňováno jako pozitivní krok a bylo všeobecně, nejen tedy v zemědělské oblasti, v celku příznivě přijímáno⁸¹. Z výše uvedeného je patrné, že všechna tato opatření směřovala k monopolizaci československého trhu pro domácí obilní produkci při umělém udržování vyšších cen obilí a mouky.⁸²

Od roku 1934 byla tedy veškerým obchodem s obilím pověřena Československá obilní společnost, zajišťující odbyt všech druhů obilí za pevné rentabilní ceny. Ceny obilí a mlýnských výrobků se již neřídily cenami na plodinové burze, ale byly určovány vládou, je nutné poznamenat, že prosazené ceny byly vyšší než před zavedením obilního monopolu. Československá obilní společnost měla dále výluční právo na prodej, dovoz a vývoz obilí, mlýnských výrobků a krmiv. Platnost monopolu byla původně stanovena na tři roky, avšak po uplynutí této doby docházelo opakovaně k jejímu prodloužení. Monopol byl nakonec zrušen až v roce 1940.⁸³

„V marxistické historii je obilní monopol představován jako nástroj agrární buržoazie k vlastnímu obohacení“.⁸⁴ Také českoslovenští komunisté se stavěli proti chystanému zákonu o zavedení obilního monopolu.⁸⁵ Prosazení zákonu se jim však zastavit nepodařilo. Zde je

⁷⁹ ANTHROPIUS J. 1932. Obilní monopol, s. 18

⁸⁰ Obilní monopol byl zřízen vládním nařízením č. 137 ze dne 13. července 1934.

⁸¹ Zavedení obilního monopolu například chválí V. Dostál, vládní opatření v podobě státního monopolu je také vcelku chváleno v knize Slezáka a Laciny na druhou stranu za odpůrce tohoto opatření může být například považován Dr. Josef Antropius, kritizující toto opatření ve svých přednáškách, přednesených v letech 1931-1932.

⁸² LACINA V. 1974. Krize československého zemědělství, s. 78; Dostál V. 1998. Agrární strana, s. 155-156; SOUŠA J.; MILER E.; HRABÍK M. 2001. K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách. 1. Vyd. Praha: Karolinum 2001, s. 335.

⁸³ LACINA V.; SLEZÁK L. 1994. Státní hospodářská politika, s. 117; Dostál V. 1998. Agrární strana, s. 155-156.

⁸⁴ DOSTÁL V. 1998. Agrární strana, s. 158.

⁸⁵ Dopis zasláný na Ministerstvo zemědělství, komunistickou stranou v Uherském Hradišti, ze dne 8. 7. 1931. Viz. příloha č. 9.

však nutné poznamenat, že komunisté nebyli jediní, kteří se proti monopolu postavili, důkazem o tom může být již zmíněná protestní akce na plodinové burze. Historiografie před rokem 1989 se s názorem marxistické teorie plně ztotožňovala, avšak 90. léta 20. století nám nabízejí možnost nahlížet na tento státní zásah ze zcela jiného pohledu. I když i z pohledu těchto historiků bývá obilní monopol také kritizován, důvody pro jeho kritiku se opírají o zcela jiné skutečnosti, než jaké předestírá marxistická teorie.

Za problémy spojené se vznikem obilního monopolu je tedy mimo jiné možné považovat skutečnost, že v případě obilního monopolu došlo ke vzniku takzvaného administrativního monopolu. Lze se domnívat, že právě zde vznikl hlavní problém, protože v tomto případě neexistovala žádná šance na vznik konkurence. Pokud existuje monopol, bez jakékoliv státní ochrany a ekonomika je dostatečně otevřena zahraničním obchodním partnerům, může na trhu kdykoliv dojít ke vzniku konkurence a tedy ke ztrátě monopolního postavení. Avšak v Československu, ve 30. letech, byl monopol obilní společnosti chráněn nejen vysokým protekcionismem, ale také administrativní výlučností. Ačkoliv některá současná literatura uvádí, že tímto opatřením nebyla většina obyvatelstva citelně zasažena a naopak chválí, že úprava obchodu s obilím byla ku prospěchu spotřebitele, neboť díky ní byla umožněna stabilita cen základních životních potřeb, chleba a mouky. Není možné s tímto tvrzením zcela souhlasit. Lze se domnívat, že toto tvrzení vychází pouze ze sledování krátkodobých ekonomických dopadů. Pro úplnou analýzu tohoto opatření je nutné sledovat všechny souvislosti. Neustále musíme mít na paměti, že tyto zásahy státu byly prospěšné pouze pro určitou část obyvatelstva. Většina obyvatel byla podle mého názoru těmito opatřeními poškozena, neboť v obchodu s obilím neexistovala žádná konkurence. Obyvatelstvo tak bylo nuceno nakupovat potraviny za mnohem vyšší ceny. Po zavedení obilního monopolu, dochází k růstu cen chleba, moučných výrobků⁸⁶ a krmiv⁸⁷. Situace je o toho horší, že k tomuto kroku byly obyvatelé, v podstatě nuceni, v době trvání Velké hospodářské krize. Pokud by nebyla protekcionistická opatření zavedena, peníze, které by spotřebitelé v případě lacinějších potravin ušetřili, mohli utratit za jiné zboží a tím napomoci československé ekonomice v překonávání Velké hospodářské krize.⁸⁸

⁸⁶ Vývoj cen mouky, dokládá příloha č. 10: Velkoobchodní ceny mouky 1922-1937.

⁸⁷ V důsledku růstu krmiv tedy dochází i k postižení zemědělců, zabývajících se živočišnou výrobou.

⁸⁸ DOSTÁL V. 1998. Agrární strana, s. 156; HAZLITT H. 2005. Ekonomie v jedné lekci. 2. vyd. Praha: Alfa Publishing: Liberální institut 2005, s. s. 65; LACINA V.; SLEZÁK L. 1994. Státní hospodářská politika, s. 46.

Dobrým příkladem krátkodobé hospodářské politiky může být článek Fréderica Bastiata⁸⁹ o rozbité okenní tabuli.⁹⁰ Právě Bastiatův⁹¹ článek poukazuje na nejzákladnější omyl v ekonomickém uvažování. Tento způsob chybného myšlení je v historii ekonomie nejvíce a nejdéle přežívajícím zdrojem chyb. Zavedení agrárních cel a obilního monopolu, a jejich následná obhajoba tento názor pouze potvrzuje.⁹²

Za další, ne příliš věrohodný výrok je možné považovat tvrzení, že zvýšení ceny obilí pomohlo překonat krizi, neboť zemědělci mohli nakupovat v daleko větší míře hnojiva, hospodářské stroje a nářadí.⁹³ Samozřejmě, že je možné souhlasit s tím, že zvýšená cena dala impuls k těmto krokům, avšak došlo k tomu na úkor někoho jiného. Pokud budeme abstrahovat od skutečnosti, že toto intervenční opatření musel někdo zaplatit. Je možné s uvedeným faktem souhlasit. Daná skutečnost je potvrzena i v knize KUBŮ E.; PÁTEK J. a kol. 2000. Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, kde je uvedeno: „Zavedení vědeckého a technického pokroku do zemědělské výroby se projevilo růstem její intenzity a produktivity.“⁹⁴ Zároveň je toto tvrzení doplněno tabulkou dokládající hektarové výnosy v letech 1880-1937.⁹⁵ Na straně druhé je však nutné v tomto případě poznamenat knihu Vlastislava Laciny, Krize československého zemědělství 1928-1934, kde je zdůrazněno, že technický pokrok (hnojiva, stroje, elektrifikace...) byla možná pouze pro střední a velké zemědělské usedlosti. Není tedy možné hodnotit toto opatření komplexně a tvrdit, že přinesla v tomto ohledu užitek všem obyvatelům v zemědělství, neboť většina obyvatel žijící se zemědělstvím měla pouze drobná hospodářství a technický pokrok pro ně nebyl dostupný.⁹⁶

Zároveň je možné se domnívat, že pokud by bylo naše zemědělství dostatečně výkonné a zemědělci dokázali své výrobky vyrábět levněji než jejich konkurenti, nemuselo by k žádným podobným opatřením, jakým obilní monopol byl, docházet. Zemědělci by pak mohli nakupovat hnojiva, hospodářské stroje aj. aniž by tím byla omezena jiná skupina obyvatelstva. Za další možný problém spojený se vznikem monopolu, může být považováno určování cen vládou. Pokud nejsou ceny řízeny trhem, dochází vždy k neefektivnosti. Protože jak již bylo

⁸⁹ Frederic Bastiat (30. Června 1801 – 25. prosince 1850), francouzský politik, klasický liberál, politický ekonom a člen francouzského národního shromáždění.

⁹⁰ Bastiat, Fréderic: „Co je vidět a co není vidět“, v Co je vidět a co není vidět, Liberální institut, Praha, 1999.

⁹¹ Viz. příloha č. 11.

⁹² HAZLITT H. 2005. *Ekonomie*, s. 22, 24.

⁹³ DOSTÁL V. 1998. *Agrární strana*, s. 157.

⁹⁴ KUBŮ E.; PÁTEK J. a kol. 2000. *Mýtus*, s. 83

⁹⁵ Viz. příloha č. 12: tabulka Přehled vývoje hektarových výnosů v letech 1880-1937.

⁹⁶ LACINA V. 1974. *Krize československého zemědělství*, s. 75-79.

zmíněno výše, žádný člověk nedokáže cenu na trhu odhadnout přesně tak, jak by byla určena tržními silami.

Někteří autoři tvrdí, že zavedení obilního monopolu bylo ku prospěchu spotřebitelů, neboť díky tomuto opatření byla umožněna stabilita cen základních životních potřeb, chleba a mouky.⁹⁷ Na druhou stranu je však nutné říci, že tyto ceny byly vyšší a tudíž znamenaly pro konzumenty, tedy nezemědělce, spíše zátěž v podobě vyšších výdajů. Cenovou stabilizaci obhájí také Vlastislav Lacina a Lubomír Slezák, kteří tvrdí, že „cenová stabilizace potravin zaručovala, že i při nízké sklizni obilí získají spotřebitelé relativně přiměřené ceny, což přispělo k určitému uklidnění na trhu se zemědělskými produkty.“⁹⁸ Tento výrok je sice pravdivý, ale není ho možné přijmout bezesbytku, neboť se jedná o pohled na danou problematiku pouze z jedné strany, pokud připustíme existenci zahraničního obchodu a tedy v případě neúrody možnost dovozu, tento argument ztrácí svoji váhu. Zároveň je nutné opět poznamenat, že československé zemědělství nebylo až tak výkonné a muselo čelit lacinějšímu dovozu. Proč bychom tedy museli být nutně soběstační ve výrobě, ve které příliš nevynikáme?

Jedním z argumentů odpůrců obilního monopolu je otázka finančního znevýhodnění zemědělců z Podkarpatské Rusi a Slovenska. Při rozboru tohoto tvrzení se přikláním k názoru Vlastislava Laciny a Lubomíra Slezáka⁹⁹, kteří tvrdí, že k těmto nerovnostem muselo díky zvýšeným nákladům na přepravu vykoupeného obilí nutně docházet. Zároveň díky působení monopolu došlo k poklesu paritního rozdílu ve výkupních cenách mezi západní a východní částí republiky.¹⁰⁰ Tento argument může být tedy považován spíše za pozitivní, avšak iniciativa v podobě obilního monopolu opět umožnila přežívání zemědělců, kteří nedokázali vyrábět své produkty efektivněji než zahraniční konkurence. Na tomto místě je zároveň nutné poznamenat skutečnost, nedostatečné informovanosti slovenských a zakarpatských rolníků, kteří dle mého názoru v jejím důsledku nemohli „výhody“ plně monopolu využít. Právě zde je možné vidět disproporci mezi užitky dopadajícími na jednotlivé skupiny zemědělců. Lze se domnívat, že protekcionistické opatření v podobě obilního monopolu mohlo být výhodné pouze pro větší zemědělské usedlosti, popřípadě pro drobné české zemědělce, avšak pouze v omezené míře. Důvodem tohoto tvrzení může být již zmíněná finanční nevýhoda slovenských a zakarpatských zemědělců. Na straně druhé je nutné poukázat na skutečnost,

⁹⁷ S tímto argumentem se můžeme setkat v knize V. Dostála – agrární strana str. 156.

⁹⁸ LACINA V.; SLEZÁK L. 1994. Státní hospodářská politika, s. 117.

⁹⁹ LACINA V.; SLEZÁK L. 1994. Státní hospodářská politika, s. 118.

¹⁰⁰ V době trvání obilního monopolu klesly až o 20 Kč.; LACINA V.; SLEZÁK L. 1994. Státní hospodářská politika, s. 118.

kteřá se týkala i českých zemědělců a velice dobře dokumentuje fakt, že z tohoto druhu státního zásahu měli užitek především velkostatky: „Zatímco velkostatky se orientovaly více na rostlinnou výrobu, drobné a střední závody se specializovaly na živočišnou výrobu.“¹⁰¹ Z výše uvedeného tedy jednoznačně vyplývá, že z tohoto opatření těžili především střední a velké zemědělské usedlosti. Ačkoliv se agrární strana zaštiťovala tím, že chce pomoci především drobným rolníkům v případě obilního monopolu se tak rozhodně nestalo.

Vytvoření obilního monopolu přineslo nové problémy zaměstnancům a majitelům mlýnů. Mlynářství prožívalo v meziválečném období krizi, vrcholící v období trvání obilního monopolu. Hlavním problémem byla nevyužitá kapacita mlýnů, pohybující se v první polovině 30. let 20. století v průměru okolo 32%. Díky obilnímu monopolu došlo v této době téměř k zastavení dovozu obilí, mlýny tudíž neměly možnost zvýšení výrobní kapacity. V roce 1935 došlo dokonce k vládní úpravě, která rozvoj mlýnů radikálně omezila.¹⁰²

Ve dvacátých a na přelomu třicátých let 20. století, dochází k rozšiřování osevních ploch obilovin, což vedlo k značnému růstu obilní produkce. Ta v průměru let 1929 – 1933 vzrostla proti předcházejícímu pětiletí u obilovin celkem o 12,6% avšak v důsledku poklesu populačního přírůstku nedochází k nárůstu poptávky po obilí. Jedním z předsevzetí obilního monopolu tedy měla být snaha regulovat osevní plochy. Není však jisté, zda tento krok mohl být někdy úspěšně realizován. Neboť pokud někdo rolníkům garantoval, že vykoupí jejich veškerou produkci, za předem určené ceny, projeví se nejspíše snaha každého rolníka zvýšit maximálně svoji produkci. Ačkoliv, v druhé polovině 30. let 20. století dochází k postupnému poklesu velikosti osevních ploch u obilovin¹⁰³, není možné označit tento pokles za skokový, neboť osevní plochy i nadále převyšovaly velikost osevních ploch z období první poloviny 20. let 20. století.

Z finančního hlediska byl obilní monopol pro státní pokladnu zátěží. Do roku 1938 vydal stát na podpory v této sféře 325 milionů Kč, tedy sumu v tehdejších poměrech nezanedbatelnou (rozpočtové výdaje se cca v průměru v těchto letech pohybovaly okolo 9 miliard).¹⁰⁴ Na druhé straně je nutné se ještě zaměřit na náklady, které jsou s chodem monopolu spojeny, tedy náklady na administrativní aparát. Tyto dodatečné náklady tedy ještě zvýší částku, kterou vláda za účelem monopolu vynakládá. Jak již bylo zmíněno situace je o to horší, že tyto vysoké peněžní částky, vynaložené na provoz a fungování obilního monopolu

¹⁰¹ KUBŮ E.; PÁTEK J. a kol. 2000. Mýtus s. 60.

¹⁰² LACINA V.; SLEZÁK L. 1994. Státní hospodářská politika, s. 119.

¹⁰³ Tento trend ukazuje příloha č. 13: Plochy osevu obilovin 1921-1937.

¹⁰⁴ DOLEŽALOVÁ A. 2007. Rašín, Engliš a ti druzí: československé státní rozpočty v letech 1917-1938. 1. Vyd. Praha: Oeconomica 2007, s. 160, 167; LACINA V.; SLEZÁK L. 1994. Státní hospodářská politika, s. 46.

jsou vynakládány v době Velké hospodářské krize na účely, které většinu občanů spíše poškozují. Je jasné, že by tato nezadatelná částka mohla být využita efektivněji. Podobná regulace se také prosadila v oblasti pěstování brambor. Dotkla se však pouze té části produkce, která byla určena pro průmyslové zpracování na škrob a líh, hlavním úkolem byla regulace výroby a prodeje lihu. Avšak rozsah regulace nebyl tak velký, jako v případě obilního monopolu.¹⁰⁵

Na závěr této kapitoly je nutné uvést, že v případě obilního monopolu je dobré připomenout myšlenku Dr. Josefa Anthropiuse, že „projekt obilního monopolu představuje pronikavý zásah do svobody hospodářského podnikání“¹⁰⁶. Autor tohoto výroku zároveň poukazuje na skutečnost, že zásahy státu do hospodářství mající podobu regulace cen obilí nedosáhly doposud v jiných státech žádného úspěchu. Proč by tedy Československo mělo být výjimkou?¹⁰⁷

Literatura hodnotí obilní monopol spíše kladně a ve většině případů je toto intervenční opatření chváleno. Domnívám, že za zavedením obilního monopolu stojí jednoznačně snaha agrární strany o udržení své voličské základny. Jedním z kladů, na základě kterých bývá monopol chválen je skutečnost, že zemědělci, kteří se v důsledku krize dostávali do stále většího zadlužení, mohli díky monopolu lépe fungovat, neboť byl zajištěn odběr jejich produkce za rentabilnější ceny, než jaké by byly určené trhem v případě volné konkurence. Avšak jak již bylo mnohokrát zmíněno, zemědělci dostávali svá privilegia na úkor jiných složek ve společnosti.

Pokud bychom tedy měli nalézt klady, které zavedení obilního monopolu přineslo, poznamenali bychom již zmíněnou zlepšenou životní situaci zemědělců a dále snížení rozdílů ve výkupních cenách obilí mezi západní a východní částí. První bod byl podrobněji rozebrán v předcházející části, a proto zde nebude dále zmiňován. Zaměříme se tedy na snížení rozdílů ve výkupních cenách. Na první pohled rozhodně pozitivní řešení, podporující zemědělce z východní části republiky. Avšak prvotně je nutné poznamenat, že tito zemědělci nebyli ve srovnání se zemědělci z Čech až tak výkonní a zemědělství zde nedosahovalo vyšší úrovně. Nabízí se tedy otázka, proč by právě tito zemědělci měli být podporováni? Stát by měl podle mého názoru spíše podporovat ty, kteří se snaží něco zlepšit, nějakým způsobem změnit to v čem nejsou až tak efektivní. K tomuto kroku však nedošlo, i když tedy snížení výkupních rozdílů vypadá na první pohled jako pozitivní řešení, při hlubší analýze zjistíme, že opak je

¹⁰⁵ LACINA V.; SLEZÁK L. 1994. Státní hospodářská politika, s. 121.

¹⁰⁶ ANTHROPIUS J. 1932. Obilní monopol, s. 21.

¹⁰⁷ ANTHROPIUS J. 1932. Obilní monopol, s. 21.

pravdou a že pozitivní dopady mohly být pouze krátkodobé. I toto tvrzení však může být sporné, neboť jak již bylo zmíněno, aby mohl monopol fungovat, musely být vynakládány nemalé finanční prostředky, které by mohly být využity efektivněji.

Závěr této kapitoly bude věnován poznámce, že obilní monopol nepřinesl rozhodně výhody všem zemědělcům, neboť v důsledku stabilizace cen dochází k cenovému nárůstu v oblasti krmiv. Z toho jednoznačně vyplývá, že tímto opatřením byli nutně postiženi zemědělci zabývající se živočišnou výrobou, kteří byli nuceni nakupovat krmiva za vyšší ceny. Z výše uvedeného jednoznačně vyplývá, že obilní monopol mohl mít kladné dopady pouze v krátkém období. Lze se domnívat, že z dlouhodobého pohledu se jedná o velice nákladné agrární privilegium nepřenesající do budoucna žádné pozitivní dopady.

5. Obchodní vztahy s Maďarskem

Kapitola je zaměřena na československo-maďarské obchodní vztahy, které byly, nejen dle mého názoru často ovlivňovány politickou situací obou zemí, na což bude v následujícím textu několikrát poukázáno. Část práce je věnována vzájemným hospodářským vztahům obou zemí, zvláště pak období kdy postupně dochází k československo-maďarské celní válce. Kapitola se snaží analyzovat možnosti, které stály za ochladnutím obchodních vztahů obou partnerů.

Aby bylo možné přesně analyzovat období hospodářských rozporů, ke kterým dochází ve druhé polovině 20. let 20. století a především pak na počátku 30. let, musí být úvod této kapitoly věnován období po 1. světové válce, tedy době kdy oba státy vznikly. Dle mého názoru právě zde můžeme hledat počátky problémů, které do budoucna vygradovaly celní válkou obou zemí.

Za hlavního viníka budoucích problému osobně považuji potrianonské uspořádání Evropy, neboť oba státy měly k novému středoevropskému „postavení“ států odlišný postoj¹⁰⁸.

V letech 1921 – 1923 byly předmětem československo-maďarských rozhovorů tři základní okruhy otázek. První z nich se týkala dědictví Rakousko – Uherska. Druhý a třetí okruh otázek se vzájemně prolínal a byl zaměřen na dohody o vzájemném zahraničním obchodu. Od počátku postupovaly dohody velice zdlouhavě a provázela je celá řada problémů a to nejen politických¹⁰⁹, ale také hospodářských.¹¹⁰ Z uvedeného tedy jasně vyplývá, že obchodní dohody mezi oběma partnery byly protknuty problémy již od svého počátku. Proto tedy nemůžeme nahlížet na celní válku jako na izolované časové období. Československo-maďarská spolupráce byla komplikována od svého počátku, osobně za touto skutečností vidím především politické problémy. Ačkoliv zde svou roli sehráli také hospodářské faktory, v průběhu času pak především Velká hospodářská krize, dle mého názoru v tomto případě hrály druhotnou roli.

Bylo tedy Maďarsko opravdu zemí, která byla československým agrárním protekcionismem zasažena nejvíce? Nepřinesl Maďarsku pouze dobrou záminku k přerušení vzájemných obchodních vztahů? Maďarsko můžeme v meziválečném období označit jako málo rozvinutou agrárně – průmyslovou zemi, kterou Velká hospodářská krize zasáhla velice

¹⁰⁸ Tuto skutečnost dokládá ve své knize také M. Romportlová: ROMPORTLOVÁ M. 1986. ČSR, str. 53.

¹⁰⁹ Jak již bylo zmíněno výše, politické problémy se týkaly především maďarských snah usilujících o revizi Trianonské dohody.

¹¹⁰ ROMPORTLOVÁ M. 1986. ČSR, str. 64-65.

silně. Podle předních představitelů maďarského státu měl být východiskem z krize především agrární export. Na začátku 30. let tedy dochází k organizaci agrárního bloku, který měl této snaze pomoci. Společně se státy střední a jihovýchodní Evropy mělo dojít k vytvoření odbytového kartelu na zemědělské výrobky, další snahou bloku měla být izolace Československa, jehož agrární kruhy byly k jednání zprvu pozvány, avšak s návrhy ostatních členů naprosto nesouhlasily, hlavním důvodem byla protichůdnost zájmů, kdy se československá agrární politika naprosto neslučovala s návrhy ostatních členů agrárního bloku. Organizace tohoto agrárního uskupení však nebyla příliš úspěšná a nepřinesla žádné konkrétní výsledky.¹¹¹

Československá agrární opatření zprvu Maďarsko opravdu zasáhla. Příkladem může být zákon o semínání domácího obilí, jenž způsobil mezi oběma zeměmi obrovské napětí.¹¹²

Zvýšená agrární cla a ostatní agrární opatření znamenaly v důsledku, z Maďarské strany roku 1930 zahájení celní války, proti Československu, trvající až do roku 1936. Když Maďarsko upustilo od uzavření nové obchodní smlouvy, došlo k přerušení obchodních styků. V rozmezí jednoho roku náhle dochází k poklesu dovozu o 4,79% a vývozu o 3,57%.¹¹³

Ačkoliv je všeobecně uznávaným názorem, že za rozpadem československo-maďarských obchodních vztahů stojí vysoká agrární cla, postupně zaváděná ve druhé polovině 20. let 20. století. Je nutné poukázat na skutečnost, že již na počátku 20. let 20. století byl Československý vývoz vyšší než objem zboží, které k nám bylo z Maďarska dovezeno. V tomto případě, tedy souhlasím s výrokem Marty Romportlové, která ve své knize¹¹⁴ uvádí, že: „Příčinnou této disproporce bylo, zdá se, preferování dovozu zemědělských výrobků do Československa z malodohodových zemí a ostatní států jihovýchodní Evropy“¹¹⁵. Z uvedeného tedy jasně vyplývá, že se československo-maďarské vztahy potýkaly s problémy po celé meziválečné období a není tedy možné za viníka československo-maďarské celní války považovat pouze postupně narůstající agrární cla.

¹¹¹ SLÁDEK Z. 2000. Malá dohoda 1919-1938, Její hospodářské, politické a vojenské komponenty. 1. vyd. Praha: Karolinum 2000, s. 140-142.

¹¹² Tamtéž, s. 142.

¹¹³ SLÁDEK Z. 2000. Malá dohoda, s. 138-139. 155-158, 173, 176; LACINA V.; PÁTEK J. a kol. 1995. Dějiny, s. 161; AUER K. 2009. Vývoj celní správy na našem území [bakalářská práce]. Brno: Masarykova univerzita, 2009; FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. 1985. Historická statistická ročenka. 1. vyd. Praha: SNTL 1985, s. 853 – 855; ROMPORTLOVÁ M.; SLÁDEK Z. 1994. Hospodářský a sociální vývoj ve střední a jihovýchodní Evropě 1918-1938. 2. Vyd. Brno: Masarykova univerzita 1994, s. 72.

¹¹⁴ ROMPORTLOVÁ M., ČSR a Maďarsko 1918-1938, 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně 1986.

¹¹⁵ ROMPORTLOVÁ M. 1986. ČSR, s. 65.

Avšak jak již bylo zmíněno výše struktura československého dovozu z Maďarska svědčí o tom, že dominující položkou byly právě zemědělské výrobky, na které tato cla dolehla nejvíce.¹¹⁶

Literatura často uvádí, že v důsledku zavedení agrárních cel dochází k zavedení odvetných opatření ze strany zahraničních partnerů. Která s sebou přinesla negativní dopady i pro ostatní ekonomická odvětví. S tímto názorem samozřejmě souhlasím, i když je nutné toto tvrzení vidět v širších souvislostech. Analýza tohoto problému však není zcela součástí této kapitoly a proto zde nebude dále rozebíráno. Dle mého názoru je však nutné zmínit, že pokud se jedná o československo-maďarské obchodní vztahy, měla tato odvetná opatření dopadat především na vývoz československých průmyslových výrobků. Zde je nezbytné poznamenat, že v Maďarsku dochází v této době ke snaze o revitalizaci průmyslu. Jak tedy bude ještě zmíněno, domnívám se, že k podobným opatřením by došlo i bez zavedení československých agrárních cel.

Jak již bylo zmíněno výše, při podrobnější analýze problémů souvisejících s československými agrárními cly se musíme vrátit na počátek 20. let 20. století, kdy nebyla agrární cla ještě aplikována. Byly v této době vzájemné obchodní vztahy bez jakýchkoliv problémů?

V roce 1924 vešel v platnost nový celní sazebník, který do značné míry zatížil dovoz průmyslového zboží.¹¹⁷ Z uvedeného tedy jasně vyplývá, že ke zvýšení průmyslových cel došlo ještě před zavedením nových československých agrárních cel a není tedy možné toto zvýšení považovat za odvetné opatření.

Další skutečností, které by měla dle mého názoru vyvrátit vžitý mýtus, že za československo-maďarskou celní válkou stojí československá agrární cla je dohoda z roku 1927, kdy po sérii jednání oba obchodní partneři snížili dovozní cla na některé druhy výrobků.¹¹⁸ Díky této dohodě bylo v roce 1927 dosaženo nejvyššího obratu zahraničního obchodu mezi Československem a Maďarskem. Od tohoto roku však dochází k poklesu dovozu i vývozu na obou stranách.¹¹⁹ Z výše uvedeného jasně vyplývá, že za rozpadem těchto vztahů nestojí agrární cla, ale dle mého názoru zcela jiné důvody, především pak již zmíněná snaha o revitalizaci maďarského průmyslu.

¹¹⁶ ROMPORTLOVÁ M. 1986. ČSR, s. 65.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 66.

¹¹⁸ Samozřejmě, že k celní válce dochází až ve 30. letech, avšak zde je jasně vidět, že po prvním zvýšení agrárních cel se nabídl prostor pro určité vyjednávání, které mělo pozitivní dopad na vzájemné obchodní vztahy.

¹¹⁹ ROMPORTLOVÁ M. 1986. ČSR, s. 72.

Své tvrzení opírám o již zmíněný fakt, že v roce 1924 dochází k nárůstu maďarských průmyslových cel. Za tímto krokem vidím jasnou snahu ochránit domácí průmyslová odvětví proti zahraniční konkurenci, kterou mimo jiné tvořily československé průmyslové výrobky.¹²⁰ Pokud bychom tedy chtěli považovat za viníky jednotlivé celní sazby, musíme do zkoumání zahrnout již sazby z roku 1924. Avšak, musím souhlasit s názorem Marty Romportlové, která ve své knize¹²¹ uvádí, že právě výše zmíněná smlouva z roku 1927 vytvořila příznivé předpoklady pro rozvoj dalších vztahů. Tento názor, tedy naprosto vyvrací tvrzení, že za celní válkou stojí agrární cla. Ta se dle mého názoru stala pouze zástupným a dobře využitelným argumentem pro zrušení vzájemných hospodářských vztahů. Zvýšení československých agrárních cel roku 1930 s sebou přináší další problémy ve vzájemných obchodních vztazích. Avšak i v tomto případě byla dle mého názoru agrární cla pouze zástupným problémem, neboť Maďarsko začíná být silněji orientováno na Německo a jeho budoucí spojení.

Již v dubnu roku 1927 ukázalo Maďarsko, jakým politickým směrem by se chtělo ubírat, když podepsalo smlouvu s fašistickou Itálií. Maďarsko se od počátku netajilo tím, že bych chtělo revidovat Trianonskou smlouvu a právě Itálie byla ochotna podpořit maďarské územní požadavky. Zdeněk Sládek ve své knize: *Malá Dohoda 1919-1938* k této smlouvě uvádí: „Středoevropský region byl rozdělen mezi Francii (Malá dohoda) a Německo (Rakousko a Maďarsko)“.¹²² Následující slet událostí tento výrok jen potvrdil. V průběhu 30. let dochází k těsnější spolupráci mezi Maďarskem a Německem. Kdy začíná umisťovat své zemědělské přebytky na německý trh. Německo nejen, že nabízelo možnost odbytu pro maďarské výrobky, ale představovalo velice dobrou perspektivu pro maďarský revizionismus.¹²³

Domnívám se, že za celní válkou mezi Československem a Maďarskem nestojí pouze protekcionistická opatření československých agrárníků. Postupná orientace Maďarska na spolupráci s Německem nebyla podle mého názoru slučitelná s dodávkami do Československa. Vedle této snahy považuji za další a rozhodně ne méně důležitý faktor snahu o zotavení maďarského průmyslu. Československo dodávající do Maďarska průmyslové výrobky nedávalo prostor pro zkvalitnění maďarského průmyslu. Domnívám se, že si maďarští představitelé v průběhu Velké hospodářské krize uvědomovali nemožnost ozdravení hospodářství na základě zemědělské výroby, a proto začali hledat způsob, jakým by pomohly domácímu průmyslu. Jako hlavní problém celní války s Československem tedy nevidím agrární protekcionistická opatření, neboť maďarské zemědělství nebylo do budoucna schopno

¹²⁰ ROMPORTLOVÁ M. 1986. ČSR, s. 75.

¹²¹ ROMPORTLOVÁ M., ČSR a Maďarsko 1918-1938, 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně 1986., s. 72.

¹²² SLÁDEK Z. 2000. *Malá dohoda*, s. 72.

¹²³ ROMPORTLOVÁ M. 1986. ČSR, s. 73, 89.

konkurovat lacinějšímu dovozu. Za celní válkou tedy spíše vidím snahu o podporu domácího průmyslu. Myslím si, že československá agrární opatření, v případě československo-maďarské celní války fungovaly jako velmi dobrá záminka pro vypovězení vzájemných obchodních vztahů.

V závěru této kapitoly bych se chtěla věnovat již zmíněné skutečnosti, kdy Československo preferovalo dovoz zemědělských výrobků z malodohodových zemí. Proč právě preference těchto obchodních partnerů? Dle mého názoru musíme vidět za touto skutečností opět politické důvody. Jak bude zmíněno v následující kapitole, za vznikem Malé dohody stojí především důvody politické. Od počátku zde existovala obava z Maďarského revizionismu, a právě tato obava byla pojítkem mezi Československem, Jugoslávií a Rumunskem.¹²⁴ Právě tento fakt byl klíčový pro vznik nového uskupení států Malé dohody, zaštiťující se především vzájemnou hospodářskou spoluprací. Z této skutečnosti tedy dle mého názoru pramení nutná preference zemědělských výrobků od těchto obchodních partnerů. Proč se staly preferenčním artiklem právě zemědělské výrobky, bude vysvětleno v následující kapitole.

¹²⁴ SLÁDEK Z. 2000. Malá dohoda, s. 16.

6. Malá dohoda a redukce zahraničního obchodu:

Kapitola se pouze okrajově dotýká problémů spojených s redukcí zahraničního obchodu. Částečně je zaměřena na problémy, které se objevují ve svazku Malé dohody, který se na konci 30. let definitivně rozpadl. Kapitola poukazuje na možnosti, které k rozpadu tohoto hospodářského celku mohly vést. Kapitola je mimo jiné zaměřena na období Velké hospodářské krize, díky které dochází ke všeobecné redukci mezinárodního obchodu. Která je z velké části způsobena protekcionistickými opatřeními. Avšak v československém prostředí má protekcionismus specifický charakter a to především díky silnému politickému postavení agrární strany, která zařídila ochranu především zemědělskému sektoru. Právě na tuto skutečnost je zaměřen následující text, který se snaží především analyzovat dopady agrárních opatření na československý zahraniční obchod.

V důsledku Velké hospodářské krize dochází na počátku 30. let k redukci zahraničního obchodu. V Československu byl tento trend ještě posílen protekcionistickými opatřeními, prosazenými agrární stranou. Myslím si, že právě zavedení agrárních cel může být dobrým ukazatelem toho, jak jedno opatření může přinést problémy celé ekonomice. Českoslovenští obchodní partneři zahájili ihned po zavedení agrárních cel odvetná opatření, dopadající nejen na československý průmysl, ale na celé obyvatelstvo^{125 126}.

Zvýšením agrárních cel na obilí, mouku, mlýnské výrobky a zavedení cel na maso a dobytek přineslo do budoucna značné potíže při sjednávání obchodních smluv se sousedními státy, ale také s agrárními státy Malé dohody.

Protekcionistická opatření vyvolala velkou nespokojenost u malodohodových partnerů, tedy Jugoslávie a Rumunska. Zavedení agrárních cel, přineslo ze strany Jugoslávie a Rumunska odvetná opatření, omezující dovoz československých průmyslových výrobků do těchto států.¹²⁷

Malá dohoda, integrační proces, u kterého podle mého názoru neexistovala šance na dlouhodobé trvání. I když je část této kapitoly zaměřena především na problémy, se kterými se Malá dohoda potýkala na přelomu 20. a 30. let 20. století, musíme se nejprve podívat na

¹²⁵ Obyvatelé Československé republiky byli nuceni nakupovat tuzemské zboží, které bylo v některých případech dražší, než zboží, které by mohlo být dovezeno ze zahraničí.

¹²⁶ LACINA V.; PÁTEK J. a kol. 1995. Dějiny, s. 161.

¹²⁷ SLÁDEK Z. 2000. Malá dohoda s. 138-139. 155-158, 173, 176; LACINA V.; PÁTEK J. a kol. 1995. Dějiny, s. 161; AUER K. 2009. Vývoj celní správy na našem území [bakalářská práce]. Brno: Masarykova univerzita, 2009; FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. 1985. Historická statistická ročenka. 1. vyd. Praha: SNTL 1985, s. 853 – 855.

problém provázející Malou dohodu v podstatě od počátku, a který osobně považuji za jeden z nejdůležitějších.

Souhlasím s názorem Dr. Josefa Anthropiuse, který ve své knize Obilní monopol a zemědělská krise, poukazuje na skutečnost, že integrační projekt Malé dohody měl podklad více politický než hospodářský, a proto bylo toto uskupení do budoucna neudržitelné.¹²⁸

Prvotním problémem byla rozdílná hospodářská vyspělost jednotlivých členů, která přinášela problémy v podstatě po celé období trvání Malé dohody, naplno se však projeví až s příchodem Velké hospodářské krize, kdy dochází v Československu k prosazení agrárních protekcionistických opatření.

V prvních poválečných letech nakupovalo Československo od svých zahraničních partnerů především obilniny a dobytek¹²⁹, zde tedy existoval prostor pro směnu mezi Československem a malodohodovými partnery. V průběhu 20. let 20. století však začínají československé agrární kruhy žádat ochranu zemědělské výroby. Díky téměř monopolnímu postavení se agrární straně postupně podaří protekcionistická opatření prosadit, ty však přinášejí Malé dohodě obrovské problémy, které podle mého názoru stojí za rozpadem tohoto integračního uskupení. Domnívám se, že tyto problémy sice stály za rozpadem tohoto svazku, avšak nebyly jediným činitelem. I když zde určitou roli rozhodně sehráli, musíme si uvědomit, že Malá dohoda byla problémy protknuta od svého počátku, není tedy možné z rozpadu tohoto uskupení vinit pouze agrární cla.

Jak již bylo zmíněno, dovoz do Československa byl ze strany malodohodových partnerů uskutečňován především prostřednictvím zemědělských výrobků. V případě jugoslávského dovozu tvořily zemědělské výrobky zhruba 80% celkového dovezeného zboží, přičemž nejdůležitější dovozní komoditou bylo obilí, jehož podíl činil více než polovinu dovozu zemědělských výrobků. Také v případě rumunského dovozu do Československa zaujímaly zemědělské výrobky přední místo. V případě Rumunska, se zemědělské výrobky v polovině 20. let 20. století, podílely na celkovém dovozu zhruba 90%.¹³⁰

Právě tento ukazatel považuji za rozhodující v otázce rozpadu Malé dohody. Z uvedeného jednoznačně vyplývá, že obchodní vztahy mezi Československem a malodohodovými partnery, musely být nutně ovlivněny ochranářskou politikou.

Účelem agrárních protekcionistických opatření byla nejen ochrana zemědělství před zahraniční konkurencí, ale na straně druhé také snaha o postupnou autarkii československé

¹²⁸ ANTHROPIUS J. 1932. Obilní monopol, s. 34.

¹²⁹ SLÁDEK Z. 2000. Malá dohoda s. 41.

¹³⁰ Tamtéž, s. 92, 97.

zemědělství. Díky tomu bylo Československo v polovině 30. let 20. století v podstatě soběstačné v obilninách a zároveň docházelo k intenzivnímu rozvoji mlékárenství a chovu vepřů.¹³¹

Jak již bylo zmíněno výše, do Československa se z Jugoslávie a Rumunska dováželo především obilí. Československo však přestávalo mít postupem času o tuto dovozní komoditu zájem, neboť disponovalo jeho dostatečným množstvím. Z tohoto důvodu dochází k dalšímu zúžení možnosti směny mezi průmyslovým Československem, agrárním Rumunskem a Jugoslávií. Československo bylo díky této skutečnosti, v otázce zahraničních obchodních vztahů, ještě více aktivní ve vztahu k malodohodovým partnerům. Tato okolnost byla zdrojem narůstajícího napětí mezi Československem a jeho malodohodovými partnery.¹³²

I když ministr zahraničních věcí dr. Kamil Krofta¹³³, ujišťoval v květnu roku 1937, že Malá dohoda je jednotná a pevná opak byl pravdou.¹³⁴ Toto integrační uskupení šlo ke svému rozpadu.

Ačkoliv za všeobecně uznávaný názor platí, že za rozpadem Malé dohody stojí především agresivní německá politika a snaha Adolfa Hitlera o rozložení tohoto svazku¹³⁵, která se projevovala především snahou „vtáhnout“ jihovýchodní státy do „velkého hospodářského prostoru“, budovaného Třetí říší. Podle mého názoru byl hlavním problémem nejen rozdílný stupeň vyspělosti jednotlivých členů Malé dohody, ale také československá agrární protekcionistická opatření.¹³⁶ Osobně se domnívám, že právě díky československým agrárním opatřením, mělo Německo při rozkládání tohoto svazku ulehčenou situaci. Domnívám se, že právě proto není možné za rozpadem vidět pouze německou snahu. Jak již bylo zmíněno dříve, Malá dohoda neměla podle mého názoru již při svém vzniku šanci na dlouhodobé trvání.

Důkazem tohoto tvrzení může být skutečnost, že od roku 1930 dochází mezi Rumunskem a Československem k poklesu obchodního obratu. V případě česko - jugoslávského obratu se tento trend začal projevovat o rok později. Uklidnění zhoršených obchodních vztahů mezi Československem a ostatními státy Malé dohody, mělo přinést zavedení clearingového

¹³¹ ROMPORTLOVÁ M.; SLÁDEK Z. 1994. Hospodářský a sociální vývoj, s. 24.

¹³² SLÁDEK Z. 2000. Malá dohoda s. 104.

¹³³ Ministr zahraničí ve 30. letech 20. století.

¹³⁴ KROFTA K. 1937. Československo a Malá Dohoda v dnešní evropské politice: výklad ministra zahraničních věcí dr. Kamila Krofty, přednesený dne 21. Května 1937, s. 16.

¹³⁵ Toto tvrzení uvádí ve své knize nejen Jančík D. Třetí říše a rozklad Malé dohody, hospodářství a diplomacie v Podunají v letech 1936 – 1939., ale také Sládek Z. v knize Malá dohoda 1919-1938, Její hospodářské, politické a vojenské komponenty.

¹³⁶ JANČÍK D. 1999. Třetí říše a rozklad Malé dohody, hospodářství a diplomacie v Podunají v letech 1936 – 1939. 1. vyd. Praha: Karolinum 1999, s. 152.

režimu¹³⁷, který byl zaveden v roce 1932. Avšak žádné úspěšné výsledky, se kterými bylo při jeho zavádění počítáno, nepřinesl. I když definitivní rozpad Malé dohody přichází až po mnichovské konferenci, konající se v září 1938. Z výše uvedeného je patrné, že se problémy spojené s fungováním tohoto svazku projevily již dříve.¹³⁸

V závěru je nutné poznamenat, že československá protekcionistická opatření v podobě agrárních cel a obilního monopolu měla při rozpadu Malé dohody velkou váhu, ale rozhodně nebyla jediným viníkem. Problémy spojené s rozpadem tohoto svazku musíme hledat dle mého názoru o mnoho let dříve. Jak již bylo několikrát zmíněno, Malá dohoda byla „uměle“ vytvořeným uskupením, které nemělo šanci na dlouhodobé trvání.

,Ačkoliv v literatuře bývá Malá dohoda často označována, jako hospodářské integrační uskupení osobně nemůžu s tímto názorem souhlasit. Vždyť již od počátku byla hlavním důvodem obrana proti maďarskému revizionismu.¹³⁹ Právě obavy z Maďarska byly dle mého názoru hlavním důvodem vzniku Malé dohody. Hospodářská výměna, tedy hrála, dle mého názoru na počátku rozhodně druhotnou roli. Tato skutečnost je tedy jedním z důkazů proč není možné označovat Malou dohodu za hospodářské uspořádání. Hospodářské otázky začínají nabývat na důležitosti až v druhé polovině 20. let 20. století. Tento fakt potvrzuje ve své knize Malá dohoda 1919-1938 Zdeněk Sládek: „Teprve koncem dvacátých let se vynořují problémy, které vyvolávají potřebu jistého stupně společného postupu v hospodářské politice.“¹⁴⁰

Za další a ne méně důležitý fakt považuji rozdílnou vyspělost jednotlivých členů tohoto integračního uskupení. Je rozhodně neoddiskutovatelné, že s hospodářsky vyspělým Československem se nemohli málo rozvinuté země, jakými byla Jugoslávie a Rumunsko absolutně měřit. Z uvedeného tedy jednoznačně vyplývá, že jediná možnost výměny zboží mezi malodohodovými partnery a Československem byla možná skrze zemědělské výrobky. Tato skutečnost tedy pouze potvrzuje skutečnost, že československá agrární protekcionistická opatření musela vzájemný obchod nutně zasáhnout. Zúžený prostor pro výměnu zboží samozřejmě přinášel problémy na obou stranách, za jeden z nich můžeme považovat aktivní československou obchodní bilanci.¹⁴¹

Agrární protekcionismus, tedy obchodní styky značně zkomplikoval a měl rozhodně svůj podíl na rozpadu integračního uskupení Malé dohody. Ačkoliv osobně rozhodně nechci

¹³⁷ Vzájemný obchod založený na základě bezhotovostního platebního styku.

¹³⁸ SLÁDEK Z. 2000. Malá dohoda, s. 155 – 158, 173, 176, 189 – 190.

¹³⁹ Tamtéž, s. 16.

¹⁴⁰ SLÁDEK Z. 2000. Malá dohoda, s. 85.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 104.

protekcionalistická opatření obhajovat, nesmíme je považovat za hlavního a jediného viníka stojícího za rozpadem Malé dohody. Za hlavního viníka považuji problémy, se kterými se toto integrační uskupení potýkalo od svého počátku, neboť Malá dohoda nevznikla dle mého názoru na pevných základech. Domnívám se, že byla „uměle“ vytvořeným projektem, který nemohl dlouho fungovat.

Jak již bylo zmíněno výše, v literatuře bývá často uváděno, že za rozpadem Malé dohody stojí Hitlerova snaha o dobytí podunajského prostoru. Jak bylo uvedeno výše, dle mého názoru měl Adolf Hitler velice ulehčenou situaci a to především díky komplikacím, které s sebou přenesl československý agrární protekcionalismus. Jugoslávie a Rumunsko se potýkaly s problémy kam umístit svůj vývoz. Jak již bylo uvedeno v předešle kapitole, německý trh nabízel obrovský prostor pro odbyt těchto výrobků. Osobně se domnívám, že československý agrární protekcionalismus tedy nabídl nevědomky Hitlerovi otevřenou cestu ke spolupráci v jihovýchodní Evropě.

Pokud tedy budeme hodnotit negativní dopady československé agrární protekcionalistické politiky, tuto skutečnost musíme do celkového výčtu rozhodně zahrnout. Malá dohoda by se dle mého názoru rozpadla i bez agrárního protekcionalismu, avšak nacistickému Německu pomohl otevřít a zároveň usnadnit cestu do jihovýchodní Evropy.

7. Agrární spolky a přidružené organizace:

Začátek této kapitoly bude věnován příjmům agrární strany, neboť mezi spolky, přidruženými organizacemi a příjmy agrární existuje těsný vztah. Po vzniku strany byl základem příjmů členský příspěvek, který museli platit všichni příslušníci strany. Tento příjem, však byl značně nespolehlivý a zároveň nedostačující, neboť nestačil ani na pokrytí základních potřeby strany. Za další zdroj příjmů můžeme považovat příspěvky od volených poslanců a jiných činovníků strany. Mimo jiné strana organizovala sbírky a hledala dárce mezi hospodářskými organizacemi a korporacemi. Určitý příjem si strana zajišťovala také prostřednictvím agrárních známek, které agrárníci propůjčovali různým firmám k propagaci zboží ve venkovských kruzích¹⁴². Za tímto krokem agrární strany je možné vidět nejen snahu o získání finančních prostředků, ale také možnost jak vstoupit do podvědomí venkovského obyvatelstva. Lze se domnívat, že agrárníci dokázali využít tento způsob k reklamě své strany, za kterou jim ještě bylo zapláceno. I za tímto krokem je možné vidět schopnost představitelů agrární strany, kteří dokázali získat nejen finanční prostředky, ale také propagaci své strany.

Jak již bylo zmíněno výše, mezi jeden z faktorů, který mohl stát za úspěchem agrární strany, musíme mimo jiné počítat agrární spolky, které byly se stranou velice úzce spjaty. Není pochyb o tom, že: „Agrární strana disponovala jednou z nejdokonalejších a nejpevnějších organizací. Ta každého rolníka připoutala ke straně hmatatelnými hmotnými zájmy.“¹⁴³ Kapitola se zabývá organizacemi, které byly provázány s agrární stranou, a které díky tomu mohli pomoci k silnému politickému postavení. Avšak jak bude uvedeno později, spolky a přidružené instituce plnily svou funkci především v českých zemích. V kapitole bude zmíněna situace na Podkarpatské Rusi, která jednoznačný vliv, spolků a přidružených organizací, na dominantní postavení strany nepotvrzuje.

Již v počátcích strany bylo budoucímu předsedovi agrárníků, Antonínu Švehlovi, jasné, že rolníky bude nutné integrovat: „Podle jeho názoru musí zemědělec v moderní době vystupovat jako organizované a disciplinované kolektivum, neboť jenom tak může odolat

¹⁴² Příkladem může být dohoda z roku 1909, kdy agrární strana dohodla se sirkárnou v Českých Budějovicích na vydávání zápalek s nápisem Agrární zápalky a krabičky nesly značku oráče.; DOSTÁL V. 1998. Agrární strana, s. 41 - 42

¹⁴³ ROKOSKÝ J. 2011. Rudolf, s. 115.

náporu města průmyslu, jež proti jeho počtu a politické moci disponují kromě svých sil politických ještě hospodářskou a kulturní převahou.“¹⁴⁴

V průběhu let, tedy dochází k postupné integraci venkovského obyvatelstva, za nímž stojí mimo jiných, jak již bylo zmíněno v předešlé kapitole, Rudolf Beran, který měl na silném postavení agrární strany velký podíl: „neboť organizace jednotlivých sekretariátů agrárních stran byla jeho dílem. Srovnatelnou obdobu nenalzáme u žádné československé politické strany, ani u jiných agrárních stran v Evropě.“¹⁴⁵

Podkarpatská Rus:

Na Podkarpatské Rusi prosazovala agrární strana svůj vliv prostřednictvím založení různých přidružených zájmových organizací a spolků, o něž se následně opírala ve volbách. Avšak z volebních výsledků není možné hodnotit tuto činnost, za tak uspokojivou, jako tomu například v případě českých zemí. Z uvedených statistik je patrné, že se českoslovenští agrárníci museli potýkat s konkurencí KSČ, ale také konkurenčních agrárních stran, působících na tomto území.¹⁴⁶ „Volební úspěchy agrární strany na Podkarpatské Rusi měly jak svůj vzestup, tak pád a ve své podstatě odrážely spokojenost obyvatelstva s vládním programem. Obecně vzato, až na volby v roce 1929, kdy agrární strana získala nejvyšší počet hlasů, po celou dobu existence Podkarpatské Rusi ve volbách vítězili opoziční strany.“¹⁴⁷ Pravdivost tohoto tvrzení dokládá následující tabulka:

¹⁴⁴ PALAČEK A. 1934. Antonín, s. 16-17.

¹⁴⁵ ROKOSKÝ J. 2011. Rudolf, s. 117.

¹⁴⁶ HARNA J.; RAŠTICOVÁ B. Sborník s. 37.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 38.

Výsledky voleb do poslanecké sněmovny Národního shromáždění na Podkarpatské Rusi v letech 1924 – 1935: Zdroj: HARNA J.; RAŠTICOVÁ B. Sborník příspěvků: Agrární strana a její zájmové, družstevní a peněžní organizace. 1. Vyd. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum 2010, s. 38

Politické strany	% hlasů z celkového počtu hlasů na Podkarpatské Rusi			
	r. 1924	r. 1925	r. 1929	r. 1935
Agrární strana	5,90	14,20	29,10	19,50
KSČ	39,30	30,80	15,20	25,60
Sociálně demokratická	8,10	7,40	8,60	9,50
Křesťansko-lidová strana	4,40	3,00	3,30	2,30
Československá národně socialistická	-	-	3,70	-
Karpatoruská strana maloročníků a bezzemků	7,80	6,3 rus.	-	3,60
Autonomní zemědělský svaz	8,20	11,70	18,20	14,80
Čs. nár. dem a ruské národní strany	1,00	1,30	-	9,30
Maďarská národní strana	11,00	11,80	11,40	11,00
Sionistická strana židovská	7,00	8,00	6,30	-
Židovská strana ortodoxní	3,90	4,80	-	-
Různé malé strany	2,70	0,80	3,90	3,80

Jednou z nejdůležitějších organizací napojených na agrární stranu byly organizace propojené s finančním sektorem, s nímž byla mimo jiné úzce spjata také modernizace československého zemědělství. Tuto skutečnost si uvědomovali i představitelé agrární strany, kteří se snažili získat vliv i v této oblasti: „Peněžní ústavy pod vlivem agrární strany či jejich členů se staly významnými hráči na československém finančním trhu, a co je nejpodstatnější, agrární bankovní ústavy mění svůj charakter. Ze stavovských bank se stávají bankami univerzálními.“¹⁴⁸ 12. února 1911 byla založena Agrární banka, jež se stala do budoucna oporou agrárního družstevnictví. Svou pokladnou přispěla mimo jiné k řešení úvěrových a odbytových problémů v zemědělské výrobě.¹⁴⁹

¹⁴⁸ HARNA J.; RAŠTICOVÁ B. Sborník s. 155.

¹⁴⁹ DOSTÁL V. 1998. Agrární strana s. 34.

Závěr:

Za zavedením protekcionistických opatření v Československu, ve 30. letech, je možné vidět především populistické kroky, kterými se agrární strana prezentovala před svými voliči. Je zřejmé, že tato politika přinášela agrární straně po celou dobu trvání První republiky úspěch, neboť volební výsledky strany byly po celé toto období vyrovnané. Za prosazením agrárních protekcionistických opatření vidím především, již zmíněnou sobeckou snahu politiků o znovuzvolení. Samozřejmě, že je zde možné poznamenat, že snaha o znovuzvolení a získání co největší počtu voličských hlasů je snahou každého politika a politické strany. Avšak tento fakt je pouhým důkazem, že za politickými opatřeními není nikdy možné vidět na prvním místě snahu o „blaho“ obyvatel. Ani agrární strana nebyla výjimkou, proto je tedy nutné nahlížet na každé politické opatření z více stran a nepřijímat ho pouze jako opatření, které pomůže alespoň určité skupině obyvatel. Tuto skutečnost může potvrzovat i fakt, že stát na institucích, jakými byl, například obilní monopol nijak finančně neprofitoval.¹⁵⁰ Je smutné, že i v současné době můžeme na naší politické scéně vidět podobné populistické projevy. Protekcionistická opatření, ze 30. let, jsou dobrým příkladem toho, jak sobecké zájmy jednotlivých politiků mohou ovlivnit hospodářskou politiku celé země.

K vzniku agrární strany bylo napsáno: „vznikla koncem století jako politická organizace českých zemědělců se skromným cílem hájiti zájmy českého rolnictva.“¹⁵¹ Takto byla strana při svém vzniku prezentována. Z informací uvedených v jednotlivých kapitolách je patrné, že v průběhu let se hlavní cíl poněkud změnil. Ačkoliv v programovém prohlášení strany stály na prvním místě zájmy českého rolnictva, z výsledků které opatření aplikovaná agrární stranou přinesla, je možné vyčíst cíle zcela odlišné. Především pak snahu o znovuzvolení k čemuž byly využívány dle mého názoru populistické kroky v podobě státních zásahů navrhovaných nebo podporovaných agrární stranou.

O populistických krocích agrární strany vypovídá i následující komentář: „Agrárníci vystupovali jako strana středu – umožňovalo jim to vstupovat do koalice jak se socialistickými, tak s občanskými stranami. Ve vztahu k opozici bylo příznačné, že pokud byla opozice státotvorná, nechávala si strana vždy prostor, aby v příštích letech nebyla vyloučena z případné vládní spolupráce“¹⁵² Z uvedeného tedy jednoznačně vyplývá, že prvotní snaha politiků není chránit zájmy svých voličů, ale především ochrana svého vlastního zájmu, který osobně vidím ve snaze obhájit svůj post v poslanecké sněmovně. Avšak na tomto

¹⁵⁰ KÁRNÍK Z. 2002. České země, s. 86.

¹⁵¹ PALAČEK A. 1934. Antonín, s. 13-14.

¹⁵² ROKOSKÝ J. 2011. Rudolf, s. 119.

místě, je nutné poznamenat, že tato skutečnost se rozhodně netýká pouze členů agrární strany, vždyť i v současné politice vidíme toto chování u většiny politiků. Tento výrok má tedy pouze potvrdit, že ani agrární politici nepředstavovali výjimku a své návrhy předkládali především za účelem vlastního užitku. „Blahobyť“ zemědělského obyvatelstva zde hrál zcela určitě druhotnou roli.

Za další populistické opatření považuji devaluaci československé měny. Agrárníci zde sice proklamovali růst cen zemědělských výrobků, na straně druhé však zapomněli poznamenat důležitý faktor. A to, že společně s růstem cen agrárních produktů vzrostou ceny i ostatních statků a služeb. Rozhodně nechci podceňovat ekonomické znalosti obyvatel pracujících v agrárním sektoru, ale domnívám se, že většina z nich nebyla schopna odhalit, jaké bude mít devalvace měny celkové dopady. Agrárníci zde tedy odhalili pouze polovinu pravdy, neboť ke zvýšení cen zemědělských artiklů opravdu došlo, na straně druhé však dochází k inflaci, kdy cenová hladina vzrostla ve všech oblastech československého hospodářství.

Devalvace tedy nepřinesla zemědělcům rozhodně žádné výhody. Nejen, že zvýšila cenovou hladinu, ale jak již bylo zmíněno v kapitole zabývající se tímto státním zásahem, znehodnotila úspory obyvatel Československé republiky. Komu tedy přineslo toto opatření užitek a pro koho bylo výhodné?

Ačkoliv podle agrárníků měli být tímto opatřením zemědělci pozitivně zasaženi, jak již bylo uvedeno, skutečnost byla odlišná. Obyvatelé Československa z tohoto opatření, tedy užitek také rozhodně neměli. Jediná skupina, která tedy mohla z tohoto státního zásahu těžit, byli dle mého názoru politici, kteří devaluaci československé měny prosazovali. V tomto případě mohli politici dle mého názoru využít krátkodobého a izolovaného pohledu svých voličů.

Za poněkud zarážející je nutné považovat fakt, že i v současné době mají tato opatření, aplikovaná ve 30. letech, neustále své příznivce a agrární strana je za tyto kroky spíše chválena, ačkoliv se jedná jednoznačně o chybné kroky, poškozující většinu obyvatelstva. Protekcionistická opatření a současnost: Proč současná literatura nehodnotí protekcionistická agrární opatření vždy kriticky? Z uvedených faktů jednoznačně vyplývá, že protekcionismu v dlouhém období ekonomice škodí, proč je tedy neustále v hospodářství používán? Pokud se podíváme na současný agrární protekcionismus aplikovaný především orgány EU, můžeme mít pocit, že se ocitáme cca o století nazpět. Lze se domnívat, že právě v meziválečném období je vhodné hledat kořeny současné situace. Již několikrát byl zmíněn fakt, že po 1. světové válce, měla domácí zemědělská výroba význačné postavení, avšak v průběhu let pod vlivem laciného zahraničního dovozu ztrácelo evropské domácí zemědělství ve většině zemí

svůj význam. Avšak politici na tento trend nereagovali. Nechali neefektivní výrobce dále produkovat dražší výrobky tím, že jim poskytovali ochranná opatření. Je zarážející, že ačkoliv všichni uznávají, že protekcionistická politika je chybným konceptem, v agrární oblasti přežívá téměř celé století. Je možné, se domnívat, že změna nás v nejbližší době rozhodně nečeká. Důvodem pro obhajobu tohoto tvrzení mohou být situace, se kterými se setkáváme téměř každý den. Neustále slyšíme z médií o špatných životních podmínkách zemědělců, obvykle doprovázené „anketou“ mezi obyvateli, kteří zemědělce litují. Nevidí však, již zmíněné negativní dopady protekcionismu. Pokud však zemědělci budou i nadále volat po ochraně svého odvětví, a většina obyvatel je bude podporovat, k odstranění protekcionistických bariér nikdy nedojde a tento deformující hospodářský zásah bude i nadále přežívat. Zároveň je nutné poznamenat, že za zemědělským sektorem stojí velice silná lobby, která napomáhá k přežívání těchto státních zásahů.

Agrární cla:

Opravdu stojí toto protekcionistické opatření za československo-maďarskou celní válkou? Kapitola věnovaná tomuto tématu, se snažila poukázat na to, že za celní válkou mezi Maďarskem a Československem nestojí pouze kroky v podobě agrárních cel, ale především kroky politické, kdy Maďarsko, stále více sympatizující s myšlenkami nacistického Německa nemohlo do budoucna spolupracovat se západně orientovaným Československem. Hospodářské kroky v podobě agrárních cel, tedy byly dle mého názoru pouze dobře se hodícím zástupným problémem znamenajícím přerušení obchodních vztahů mezi Československem a Maďarskem. Pro Maďarsko se zároveň otevřela příležitost pro umístění svých výrobků na německý trh, který bezpochyby nabízel větší odbytové možnosti. Za zhroucením vztahů mezi Československem a Maďarskem je možné primárně vidět především snahu o maďarský revizionismus, který v důsledku znamenal těsnější přimknutí k nacistickému Německu a jeho spojencům.

Jaký problém tedy agrární cla do budoucna přinesla? Pokud pomineme dopady, již zmiňované v kapitole věnující se tomuto intervenčnímu opatření zbývá ještě jeden fakt a to, že protekcionistická opatření neléčila podstatu vzniklých potíží. Pokud by agrárníci chtěli opravdu vyřešit problém s laciným dovozem, museli by hledat způsob jak motivovat zemědělce k větší efektivitě ve výrobě agrárních produktů. Z výše uvedeného jednoznačně vyplývá, že k těmto krokům nikdy nedošlo, právě naopak. Agrárníci prosadili opatření, která pouze zmírňovala dopady nízké konkurence schopnosti a následné hospodářské krize postihující československé zemědělství. Za tímto faktem je možné hledat problém i do budoucna, neboť pokud jednou vláda provede intervenci, ti, kterých se týká, si na ni zvyknou

a budou ji vyžadovat i do budoucna. S tím souvisí i druhý problém spočívající v kumulaci problémů, neboť těmito zásahy se problémy nevyřešily, ale pouze odsunuly. Tento názor, jen potvrzuje stav současného českého zemědělství, které se musí potýkat s nízkou konkurencí schopností svých výrobků.

Pokud budeme hodnotit negativní dopady, agrárních protekcionistických opatření, na československé hospodářství, nesmíme opomenout fakt, že v jejich důsledku se hospodářství této středoevropské země, pomaleji vyrovnávalo s problémy spojenými s Velkou hospodářskou krizí. Je nutné poznamenat, že za československou vleklou krizí nestojí pouze intervenční opatření navržená a prosazená agrární stranou. Avšak i zde sehrála svou roli, neboť pokud by hospodářství bylo ponecháno bez intervenčních opatření, krize by jistě neměla tak dlouhé trvání. Zároveň je však nutné zhodnotit tento problém ze strany voličů. Lze se domnívat, že pokud by vláda zaujala liberální postoj a krizi by neřešila prostřednictvím žádných státních zásahů, došlo by zcela jistě k mohutným protestům. Vláda by tedy musela nastalou situaci i tak řešit. Proč, ale právě prostřednictvím agrárních opatření? V tomto případě můžeme nalézt jedinou možnou odpověď, neboť v čele státu stála Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu.

S tím, jak byla aplikována, jednotlivá protekcionistická opatření, se nabízí otázka, proč je právě zemědělství, v meziválečném období, tak důležitým faktorem? Není pochyb o tom, že těsně po skončení první světové války dosahovalo zemědělství určité důležitosti. Ale proč ani v následujících letech neztráceli debaty týkající se zemědělského sektoru na důležitosti? Za touto skutečností je možné vidět především konzervativní smýšlení obyvatelstva a to nejen československého. Většina obyvatel, neznalá ekonomických teorií, se domnívá, že zrušení domácí výroby automaticky znamená zvýšení cen. Avšak tento názor není možné považovat za zcela správný, neboť pokud by výrobci, kteří dokážou vyrobit své produkty levněji, zvedly po odbourání konkurence ceny, výrobcům, kteří nevyrábějí efektivně, by se vyplatilo vrátit na trh. Tuto skutečnost však většina obyvatel nevidí, a proto neustále hájí domácí výrobu, která nemusí být až tak efektivní. Tomuto tvrzení dává za pravdu i současnost. Ačkoliv v 21. století počet obyvatel zaměstnaných v zemědělském sektoru klesl¹⁵³, názory na domácí zemědělskou výrobu přílišné změny nezaznamenaly, obyvatelé České republiky neustále hájí zemědělce a většina z nich volá po ochraně, která by zlepšila jejich životní podmínky. Za jeden z faktorů stojících za tímto faktem je možné považovat konzervativní smýšlení, bránící se zahraničnímu dovozu. Zároveň je nutné podotknout, že na přelomu 20. a 21. století sice došlo ke zvýšení

¹⁵³ Podle statistik Českého statistického úřadu, z roku 2003, je to zhruba 7% obyvatel.

úrovně vzdělání obyvatelstva. Avšak většina obyvatel České republiky, ačkoliv si to nepřipouští, smýšlí socialisticky a mimo jiné neustále spoléhá na ochranu státu, především pak v sociální oblasti, ale tato problematika není součástí zkoumaného tématu a proto s ní nebude dále pracováno. Výše uvedená skutečnost měla pouze naznačit, co může být příčinou toho proč je domácí zemědělská výroba neustále hájena a proč i téměř po století neutichají hlasy volající po státním ochranářství pro toto odvětví.

Závěrem je tedy možné položit otázku, zda aplikovat raději agrární cla nebo obilní monopol? Lze se domnívat, že do hospodářství by neměl být uveden ani jeden z těchto státních intervenčních zásahů, avšak cílem této otázky je posoudit, které z těchto opatření je výhodnější. Pokud bychom tedy byli postaveni před tuto volbu, bylo by výhodnější vybrat státní opatření zavádějící agrární cla. Důvodem pro toto rozhodnutí může být fakt, že cla jsou příjmem do státní pokladny, oproti tomu obilní monopol žádné obohacení do státní pokladny nepřinesl a naopak vyžadoval další státní výdaje. Toto je tedy jeden z hlavních důvodů hovořících ve prospěch agrárních cel, ačkoliv jak již bylo uvedeno v předcházejících kapitolách, oba státní intervenční zásahy mají spíše negativní dopady, vedoucí k poškození fungování národního hospodářství.

Závěrem je ještě nutné zodpovědět otázku, jak je možné, že v čele průmyslového státu, kterým Československo bez pochyby bylo, stála agrární strana a zároveň byla hlavním tvůrcem jeho hospodářské politiky.¹⁵⁴ V úvodní kapitole, byla uvedena celá řada faktorů, jež mohly vést k moci strany. Lze se domnívat, že na počátku celého úspěchu stála pozemková reforma. Právě díky ní získali agrárníci silné postavení, které v meziválečném období neztratili. Za silným politickým postavením, trvajícím 20 let, můžeme vidět mimo jiné situaci uvnitř sociálně demokratické strany, tedy největšího politického rivala. Jak již bylo zmíněno, sociální demokracie, se v meziválečném období potýkala s nepokoji uvnitř strany, které nakonec vyústily v oddělení ultralevicového křídla a vytvoření KSČ. Tento fakt, byl důvodem, proč agrárníci neměli silného rivala, alespoň na českém území. S otázkou však souvisí ještě jeden faktor a to politici agrární strany. Ačkoliv této problematice byla věnována jedna část práce, je nutné na tomto místě vyzvednout osobnost Antonína Švehly. Ten nejen, že dokázal zmobilizovat masy venkovského obyvatelstva, ale díky svým „politickým kompromisům“ dokázal udržet agrární strany tak dlouho v čele politického spektra. Tři, výše uvedené faktory (pozemková reforma, rozpory uvnitř sociální demokracie, silní představitelé

¹⁵⁴ Uvedený fakt, potvrzuje i výrok z knihy: HARNA J.; RAŠTICOVÁ B. Sborník příspěvků: Agrární strana s, 7: „Rozsah mocenských pozic agrární strany byl pozoruhodný i proto, že jich tato vyhraněná stavovská zemědělská strana dosáhla v relativně rozvinutém průmyslovém státě. Podobný jev neměl obdobu v žádné jiné srovnatelné evropské zemi.“

agrární strany), lze považovat za možný důvod, toho proč agrární strana dosahovala téměř monopolního postavení. Je zde nutné poznamenat, že faktorů, pomáhajícím straně k udržení moci bylo mnohem více, avšak vzhledem k tomu, že byly podrobněji analyzovány výše, nebudou zde již opětovně uváděny.

K politickému konci agrární strany bylo uvedeno následující tvrzení: „Z agrárnických struktur předválečných let nezbylo nic, co by dnes mohlo pomáhat agrárníkům v jejich úsilí.“¹⁵⁵ S tímto názorem není možné zcela souhlasit, vždyť právě politika EU je dobrým důkazem toho, že agrární protekcionismus je živnou půdou pro případné agrární strany. Na tomto místě je nutné poznamenat, že typickými příklady jsou země jako Německo a především pak Francie. Lze se domnívat, že i v České republice by mohla mít agrární strana své příznivce. Je však nutné zdůraznit, že s takovými volebními výsledky, kterých dosahovala v meziválečném období, by v současné době rozhodně nemohla počítat. Důvodem pro toto tvrzení může být mimo jiné změna společenských struktur, neboť v současné době již není velká část obyvatelstva propojena se zemědělstvím. Avšak silná zemědělská lobby by i v současné době určitě přinesla politikům agrární strany nemalý počet hlasů. Avšak podrobnější analýza tohoto tvrzení chybí, proto tedy zůstává pouze ve spekulativní rovině.

Na závěr, této práce bude uvedena citace, která velice dobře monitoruje působení československé agrární strany v meziválečném Československu: „Přestože šlo o stranu, která měla z hlediska delších historických dimenzí jen přechodný charakter, nelze přehlédnout stopy, které v českých a československých dějinách zanechala.“¹⁵⁶

¹⁵⁵ MILLER, Daniel, Antonín, s. 238.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 11.

Seznam použitých pramenů a literatury:

Nevydané prameny:

Dopis zasláný na Ministerstvo zemědělství, komunistickou stranou v Uherském Hradišti, ze dne 8. 7. 1931

Poradní sbor pro otázky hospodářské. Referát poslance R. Tayerleho. Návrhy sociálně politické k řešení hospodářské krize. Praha 30. Května 1931

Žádost o posílení obilního trhu od německé sekce zemědělské rady v Praze.

23 . 2. 1932

Přednáška profesora V. Brdlíka v Národohospodářské společnosti. V Praze 31.10.1932

Resoluce okresního zastupitelstva ve Velkém Meziříčí o zemědělské krizi. Zasláno do

poslanecké sněmovny 3. června 1930, karton 215, i.č. 47, Rezoluce, memoranda a

požadavky zemědělců, zemědělských svazů a sdružení na zmírnění a odstranění

důsledků krize v zemědělství 1928-1931

Žádost o nápravu krize ve výrobě živočišné. V Praze 4. Zář 1928

Vydané prameny:

FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. 1985. Historická statistická ročenka. 1. vyd. Praha: SNTL 1985

BRDLÍK V. 1930. O vlivu cel na ceny zemědělských výrobků. 1. vyd. Praha: Zemědělský ústav účetnicko-správovědný 1930

BRDLÍK V. 1926. O agrární krizi a clech zemědělských. 1. vyd. Praha: Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu 1926

KROFTA K. 1937. Československo a Malá Dohoda v dnešní evropské politice: výklad ministra zahraničních věcí dr. Kamila Krofty, přednesený dne 21. Května 1937

Dobový denní tisk:

PRÁVO LIDU, číslo 208, 2. září 1928.

Deník Venkov 16. ledna 1932.

Odborná literatura:

ANTHROPIUS J. 1932. Obilní monopol a zemědělská krise. 1. vyd. Praha: Česká společnost národohospodářská 1932

BROKLOVÁ E. 1992. Československá demokracie: Politický systém ČSR 1918-1938. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. 1992. ISBN 80-901059-6-3

BROKLOVÁ E.; TOMEŠ J.; PEHR M. 2008. Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky. 1. vyd. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR 2008. ISBN 978-80-86495-47-7

DIAMOND H. 1941 Experiment in Tariff-Making: Czechoslovakia. Political Science Quarterly, Vol. 56, No. 2 (Jun., 1941), pp. 250-269 Published by: The Academy of Political Science

DOLEŽALOVÁ, A. 2007. Rašín, Engliš a ti druzí. 1. Vyd. Praha: Oeconomica 2007. ISBN 978-80245-1356-0

- DOSTÁL V. 1998. Agrární strana, její rozmach a zánik. 1. vyd. Brno: Atlantis 1998. ISBN 80-7108-133-7
- Bastiat, Frédéric: „Co je vidět a co není vidět“, v Co je vidět a co není vidět, Liberální institut, Praha, 1999. ISBN
- HARNA J.; RAŠTICOVÁ B. Sborník příspěvků: Agrární strana a její zájmové, družstevní a peněžní organizace. 1. Vyd. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum 2010. ISBN 978-80-86185-90-3
- HARNA J.; LACINA V. 2007. Politické programy české a slovenského agrárního hnutí 1899-1938. 1. Vyd. Praha: Historický ústav 2007. ISBN 978-80-7286-113-2
- HAZLITT H. 2005. Ekonomie v jedné lekci. 2. vyd. Praha: Alfa Publishing: Liberální institut 2005. ISBN 80-86851-18-4 (Alfa Publishing); ISBN 80-86389-41-3 (Liberální institut)
- JANČÍK D. 1999. Třetí říše a rozklad Malé dohody, hospodářství a diplomacie v Podunají v letech 1936 – 1939. 1. vyd. Praha: Karolinum 1999. ISBN 80-7184-700-3
- KÁRNÍK Z. 2002. České země v éře První republiky (1918 – 1938), díl druhý, Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930 – 1935). 1. vyd. Praha: Libri 2002. ISBN 80-7277-031-4
- KUBŮ E.; PÁTEK J. a kol. 2000. Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. 1.vyd. Praha: Karolinum 2000. ISBN 80-7184-716-X
- KUPROVÁ J. 2011. Paměti a projevy: Jan Malypetr. 1. Vyd. Praha: Národní archiv 2011. ISBN 978-80-86712-96-3
- LACINA V. 1974. Krize československého zemědělství 1928-1934. 1. vyd. Praha: Ústav čs. A světových dějin ČSAV 1974.
- LACINA V. 2000. Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929. 1. Vyd. Praha: Historický ústav AV ČR 2000. ISBN 80-7286-000-3
- LACINA V.; PÁTEK J. a kol. 1995. Dějiny hospodářství českých zemí od začátku industrializace do současnosti, Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945 – svazek III. 1. vyd. Praha: Karolinum 1995. ISBN 80-7184-051-3
- LACINA V.; SLEZÁK L. 1994. Státní hospodářská politika v ekonomické vývoji první ČSR. 1. vyd. Praha: Historický ústav. 1994. ISBN 80-85268-34-5
- MALÍŘ J. 2005. Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004. 1. Vyd. Brno: Doplněk 2005. ISBN 80-7239-180-1
- MILLER D. 2001. Antonín Švehla – mistr politických kompromisů. 1. vyd. Praha: Argo 2001. ISBN 80-7203-366-2
- MILLER, Daniel, Antonín Švehla and the Czechoslovak Republican Party (1918-1933). 1. vyd. Pittsburgh 1989
- PALAČEK A. 1934. Antonín Švehla, selksý vůdce a budovatel státu. 1. Vyd. Praha: Státní nakladatelství 1934.
- RAŠTICOVÁ B. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 17. – 18.5.2000: Politická a stavovská zemědělská hnutí ve 20. Století. 1. Vyd. Brno: Slovácké muzeum. 2000
- ROBERTS R. 2003 Obchodem k bohatství: Příběh o svobodném obchodě a mýtech protekcionismu. 1.vyd. Praha: Liberální institut 2003. ISBN 80-86289-20-0
- ROKOSKÝ J. 2011. Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany. 1. vyd. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů: Vyšehrad 2011. ISBN 978-80-7429067-1

ROMPORTLOVÁ M., ČSR a Maďarsko 1918-1938, 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně 1986.

ROMPORTLOVÁ M.; SLÁDEK Z. 1994. Hospodářský a sociální vývoj ve střední a jihovýchodní Evropě 1918-1938. 2. Vyd. Brno: Masarykova univerzita 1994. ISBN 80-210-0588-2

SLÁDEK Z. 2000. Malá dohoda 1919-1938, Její hospodářské, politické a vojenské komponenty. 1. vyd. Praha: Karolinum 2000. ISBN 80-7184-820-4

TEICHOVA A. 1998. Economic Policy of the State and the Economic Development of the First Czechoslovak Republic The English Historical Review, Vol. 113, No. 450 (Feb., 1998), pp. 127-129 Published by: Oxford University Press

UHLÍŘ D. 1988. Republikánská strana venkovského a maloroľnického lidu 1918-1938: Charakteristika agrárního hnutí v Československu a jeho organizační struktura. 1. vyd. Praha: Ústav československých světových dějin ČSAV. 1988. ISBN

ŽALOUDEK K. 2004. Encyklopedie politiky. 3. Vyd. Praha: Libri 2004. ISBN 80-7277-209-0

Internetové zdroje:

fse1.ujep.cz/materialy/Sivicek_DH6.pdf

<http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/4219-06>

http://is.muni.cz/th/75993/esf_m/diplomka.pdf

<http://www.senat.cz/zajimavosti/tisky/4vo/stena/044schuz/S044002.htm>.
nb.vse.cz/~svobodam/Archiv_textu/.../Stastny_Protekcionismus.pdf."

Příloha č. 1

Obyvatelstvo v zemědělství 1921

Obyvatelstvo v zemědělství rok 1921

Slovensko	60,60%
Podkarpatská Rus	67,70%
ČSR	34,40%

Příloha č. 2

Volební výsledky agrární strany v letech 1920-1935

rok voleb	počet hlasů v %	počet mandátů
1920	13,6%	40
1925	13,7%	46
1929	15,0%	46
1935	14,3%	45

Pramen: K. Žaloudek, Encyklopedie politiky, Praha 2004, s. 394

Příloha č. 3

Průměrná výše celních tarifů vybraných evropských zemí v letech 1927 a 1931

(v % ceny):

	1927	1931
Belgie	11,0	17,4
Švýcarsko	16,8	26,4
Rakousko	17,5	36,0
Švédsko	20,0	26,8
Německo	20,4	40,7
Francie	23,0	38,0
Itálie	27,8	48,3
Maďarsko	30,0	46,0
Československo	31,3	50,0
Jugoslávie	32,0	46,0
Rumunsko	42,3	63,0
Polsko	53,5	67,5
Bulharsko	67,5	96,5

Pramen: podle *The Economic History of Eastern Europe 1917-1975*, Vol. I, ed. by **M. C. Kaser** and **E. A. Radice**, Oxford 1985, Table 7.63, p. 476; *The Cambridge Economic History of Europe*, Vol. VIII, Cambridge 1989, p. 943.

Příloha č. 4

Graf: Dovoz potravin a nápojů 1924-1937

Pramen: PRAMEN: FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. 1985. Historická statistická ročenka. 1. vyd. Praha: SNTL 1985, s. 837

Příloha č. 5

Slavné

předsednictvo poslanecké sněmovny

Praha-Parlament.

Okresní
Obecní zastupitelstvo v Velkém Meziříčí
ve své schůzi ze dne 24/4. 1930... usneslo se na tomto projevu:

Zemědělské obyvatelstvo naší obce prožívá období těžké zemědělské krise. Nedostatečný odbyt zemědělských výrobků a katastrofální pokles cen obilovin, hlavně žita, ječmene a ovsa, dále brambor a zeleniny a naprosté znehodnocení pěstování řepy a lnu hrozí vyvrcholením v naprosté ochuzení hospodářské a sociální. Nemenšího dosahu jest i dalekosáhlý úpadek našeho dobytkařství.

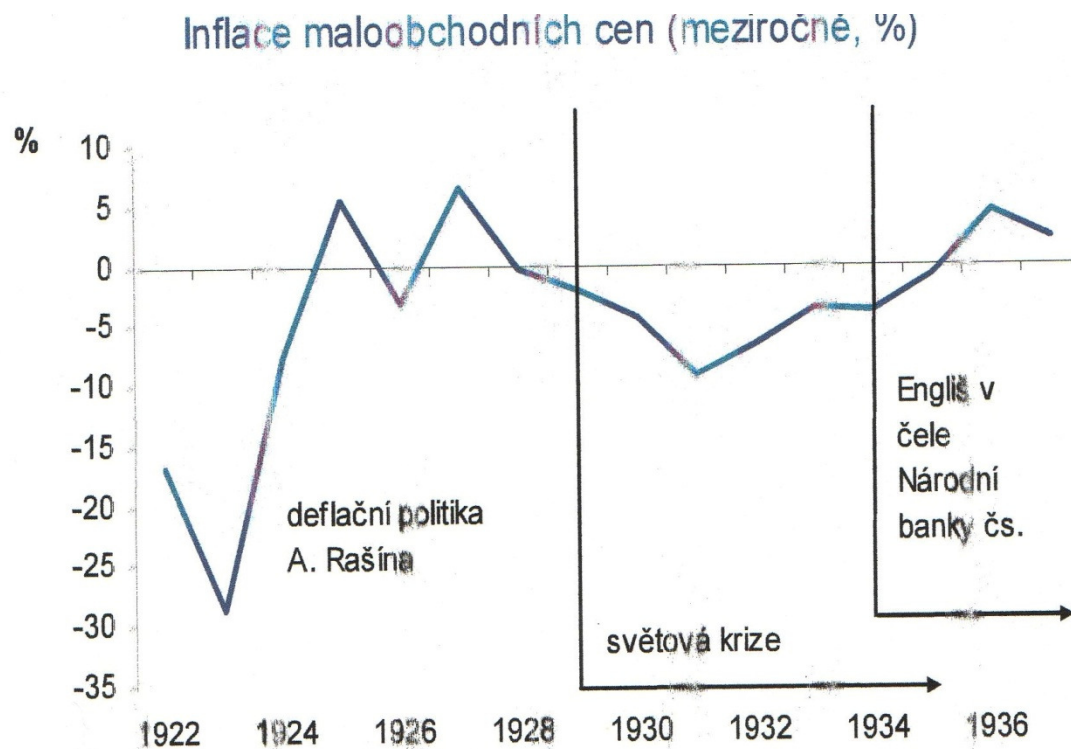
Tato katastrofa zemědělského podnikání ohrožuje nejširší vrstvy našeho lidu a doléhá nejtěžším břemenem právě na vrstvy střední a malé, které jsou ochuzeny o spravedlivou mzdu za svou práci. Kupní síla našeho lidu jest vážně podlomena a projevuje se neblahými následky u živnostnictva a obchodnictva a působí velmi nepříznivě na podnikání průmyslové.

Konáme proto, jako strážcové hospodářských a sociálních zájmů svého obyvatelstva, svou povinnost, jestliže se vším důrazem voláme ku všem odpovědným činitelům v tomto státě po nápravě a odpomoci a žádáme především:

1. Zemědělská cla buďtež pro jednotlivá výrobní odvětví zvýšena na stejnou hladinu se cly průmyslovými a uvedena v souhlas se cly států sousedních, jmenovitě Německem. Dosažení celní parity mezi zemědělstvím a průmyslem považujeme za prvý předpoklad sociálně spravedlivé obchodní politiky našeho státu;
2. žádáme upravení a rozšíření systému dovozních listů tak, aby dovozní listy byly vydávány pro všechny vývozu schopné zemědělské výrobky rostlinné i živočišné;
3. žádáme v zájmu obrany zemědělské výroby, aby naše výrobky byly chráněny označením svého domácího původu, poněvadž tímto opatřením bude umožněna kontrola kvality a vydatné podporování zboží domácího před zbožím cizím;
4. stabilisace cen zemědělských výrobků budiž zabezpečena vhodnými opatřeními za tím účelem, aby regulováním trhu zemědělských výrobků byl dovoz cizích produktů omezen;
5. žádáme dále zabezpečení domácího trhu chlebovinami zavedením přednostního semílání domácí pšenice a žita;
6. budiž všestranně podporováno vybudování zemědělských organizací prodejních a za finanční podpory státu budiž těmto organizacím umožněno regulování dovozu, usnadňování vývozu a přechovávání zbytků zásob;
7. budiž provedena pronikavá revise obchodních smluv s cizími státy a vykonány potřebné přípravy za účelem úplné revise našeho celního tarifu.
8. Žádáme dále, aby dodávky všech zemědělských výrobků pro veřejné účely, jako pro vojenskou správu, veřejné ústavy, podniky, nemocnice at' státní, zemské okresní nebo obecní, byly svěřovány výhradně a jedině příslušným zemědělským organizacím;

Příloha č. 6

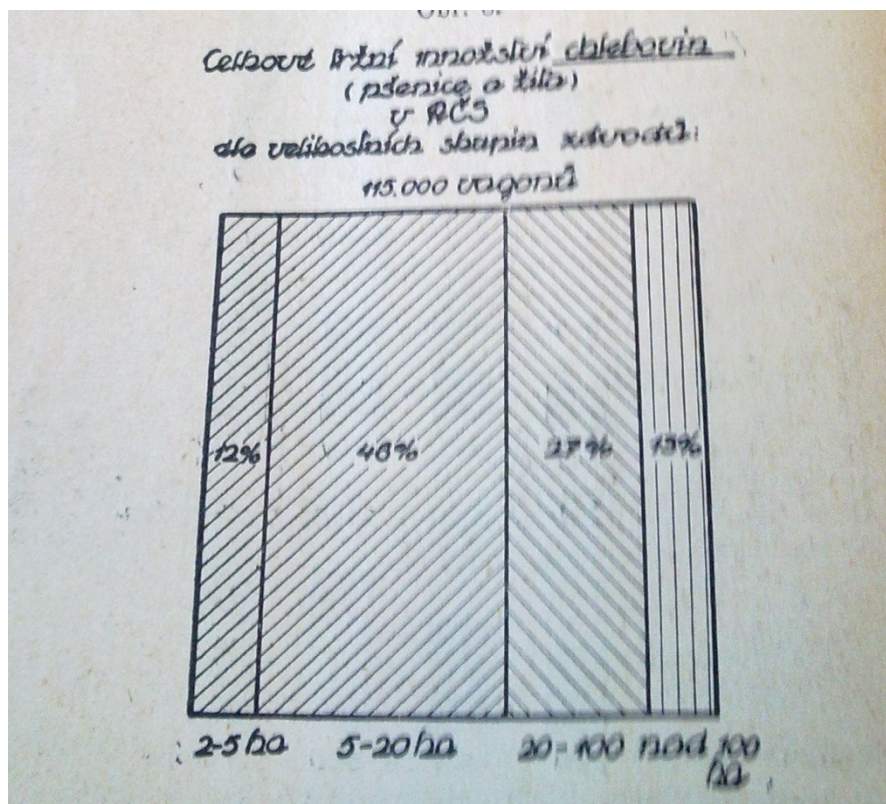
Graf: Vývoj inflace v Československu 1922 - 1936

Pramen: Statistické ročenky Čs. Stat. Úřadu z let 1925-1938;
www.cnb.cz/miranda2/export/.../tomsik_2011207_english.pdf

Příloha č. 7

Graf: Celkové tržní množství chlebovin dle velikosti skupin závodů v roce 1925

Pramen: Z přednášek
profesora V. Brdlika „O
agrární krizi a clech
zemědělských.“, s. 10

HOSPODÁŘSTVÍ

Potřeba vyjasnění v naší obchodní politice.

Ing. V. KLIMECKÝ:

O vyrovnání průmyslu a zemědělství.

Pečli jsme již na tomto místě ve svých dřívějších článcích v tom smyslu, že význam zahraničního obchodu a zvláště vývozu je pro naše hospodářství základní a primární. Na velikosti obrátu zahraničního obchodu závisí — i když nepomijíme význam domácího vnitřního obytu — zaměstnanost celého našeho průmyslu, který je odkázán na velkou část na vývoz. S tím je spojena také zaměstnanost dělnická a úřednická, výnosnost celého průmyslového podnikání u nás, tvorba kapitálu, velikost kupní síly přes polovinu našeho obyvatelstva, dobrý vývoj státních a jiných veřejných financí, možnost repatriace cizozemských podílů na našem průmyslu, možnost velkých národních investic bez zahraničních úvěrů atd. Proto je třeba, abychom se nepřestávali starati o vývoj našeho zahraničního obchodu a zvláště vývozu. Jednání o státní rozpočet na r. 1933 oddělilo vládní starosti o obchodně-politické záležitosti, ale jakmile bude rozpočet sestaven, musí být obchodní politika opět především na programu.

Problém obchodně-politický u nás musí být řešen nejprve vnitřně-politicky. Každému je již dnes jasné, že se nedostaneme s místa, dokud nebude konečně dosaženo vyrovnání dvou základních složek našeho hospodářství — zemědělství a průmyslu. Nelze na dlouho odkládati této dohody, nemáme-li utrpětí veliké újmy. Právě nyní, kdy je zahraniční obchod přechodně podvázán, ale kdy stojíme před novou epochou světového hospodářství, je vhodná doba, abychom si vnitřně dohodli v tomto oboru sporné otázky, protože až se svět vzájemnému obchodu opět otevře, musíme již být připraveni. Bez vnitřní dohody nelze dělati obchodní politiku na venek a nelze sjednávat řádných smluv obchodních, byť bychom měli sebe schopnější vyjednavatele. Problém je velmi složitý a vyžaduje podrobného rozboru, pro který zde ovšem není místa a uvádíme jen některé jeho hlavní stránky.

Především musíme řešiti otázku poměru vnitřního trhu k trhu zahraničnímu, t. j. otázku poměru vnitřního obytu k vývozu. Podle toho pak zařídíme zásady své obchodní politiky: buď směrem podpory vývozu a podpory vývozních oborů výrobních, buď směrem podpory domácího obytu a zvláště podpory zemědělství před vývozem průmyslovým. Tím nechceme stavěti problém tak, že bychom výrobní obory, ať průmyslové, či zemědělské, které mají druhořadý význam, prostě ponechali svému osudu. To by znamenalo velkou kapitálovou ztrátu. Ale musíme znáti, co je a co bude i do budoucna piliřem našeho hospodářství.

Prof. Brdlik konstatoval nedávno ve své přednášce v Národohospodářské společnosti, že z 221 milionů průmyslových zaměstnanců

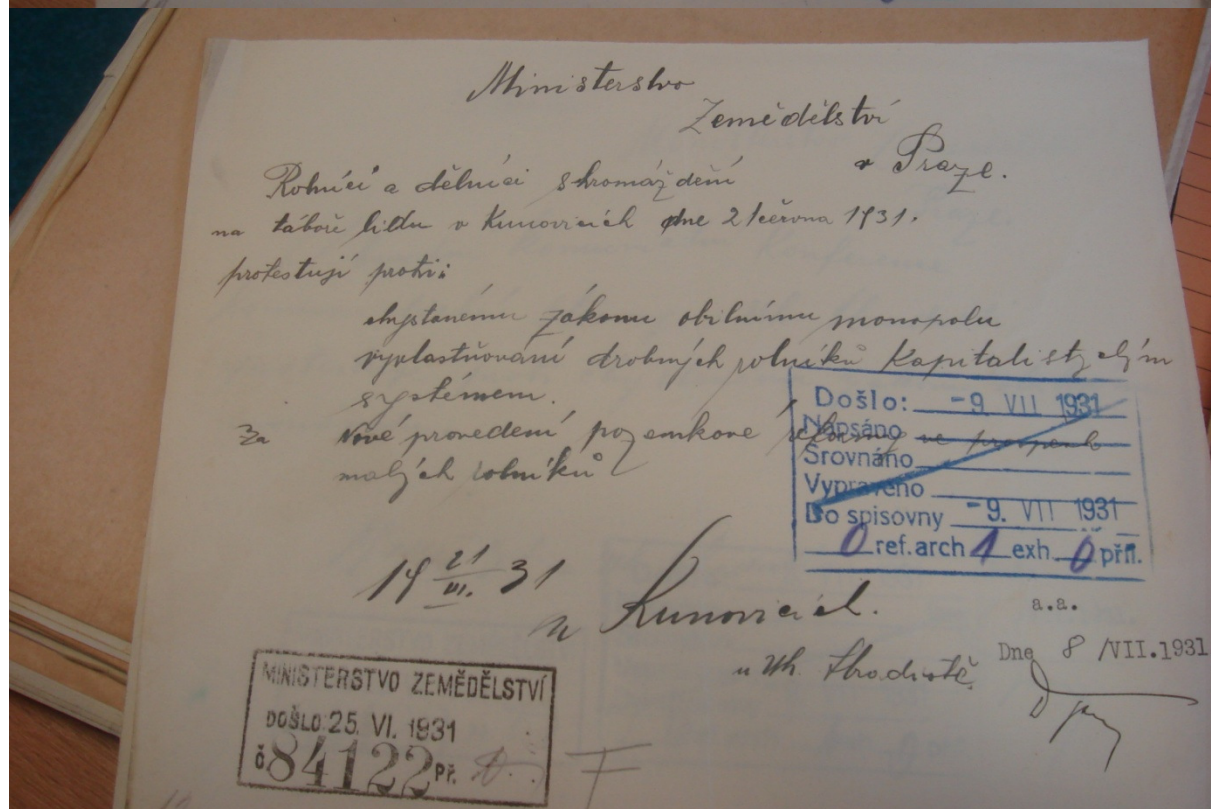
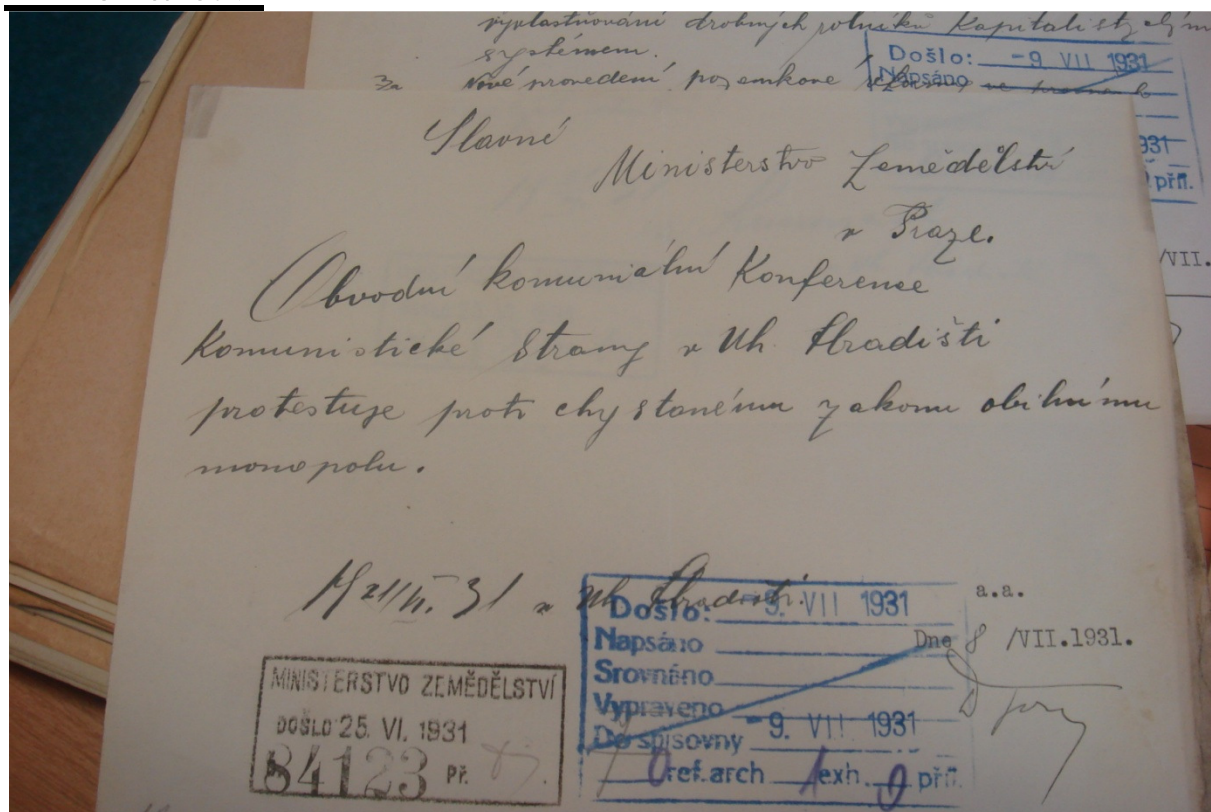
S problémem podpory vývozu a na druhé straně s otázkou event. celní ochrany zemědělství nebo průmyslových oborů souvisí úzce otázka cenová. Zvýšená dovozní ochrana zemědělská přispívá ke zvýšení cen a zvýšení rentability zemědělství v tom případě, když domácí sklizeň zemědělská nestačí ke krytí domácí potřeby a je možno brzdou dovozu vyvolávaní nedostatek zboží na domácím trhu a tím působiti na ceny vnitřní, ale na druhé straně vzestup cenové úrovně potravin působí zlo v celém ostatním hospodářství. I tu třeba dobře uvažovati zájem celého národního hospodářství, zde je prospěšnější zvýšenými cenami pomáhati ke zvýšené rentabilitě zemědělství a zdražování celonárodního konsumu, nebo naopak. S tohoto hlediska se jeví účelnějším a správnějším působiti k potřebnému zvýšení rentability zemědělské výroby snižováním cen statků, které konsumuje zemědělec, čili dělati politiku nízkých cen všeobecně. Nelze však také — jak se často děje — uváděti jen nedostatečnou rentabilitu zemědělství a neviděti, že i velká část průmyslu trpí ztrátami.

Co platí o cenách, to platí i o úrocích, dopravném, pojistném a o jiných výrobních nákladech, v kterýchžto oborech jsou zájmy průmyslu i zemědělství shodné. I průmysl i zemědělství má zájem na nízkém úroku, na levné a dobré dopravě, na nízkém pojistném, na nízkých pachtech a činžích atd.

V neposlední řadě musíme mít na paměti také tuto okolnost: Čím dál jasněji se ukazuje, že dnešní krise není jen krísí konjunkturní, nýbrž i strukturální. Žijeme v době velkého hospodářského kvasu. Teprve budoucnost ukáže, kolik z našeho průmyslu udržíme při světové konkurenci a kolik bude trvale živořiti a na konec snad likvidovati. Ale čím více si průmyslu do příštích dob zachováme, tím lehčí bude u nás onen sociální problém, co s dělnictvem a jeho rodinami, kteří event. likvidací průmyslu zůstanou bez obživy. I v budoucnu ve zlepšených dobách nám z těchto důvodů zbude asi dosti velké množství nezaměstnaných, kterýžto problém bude třeba řešiti. Půjde snad o zpětný proud stáhnování se z měst na venkov, jako tomu bylo dosud nazpátek. Čím si však více průmyslu zachováme do oněch dob, tím tento problém bude lehčí.

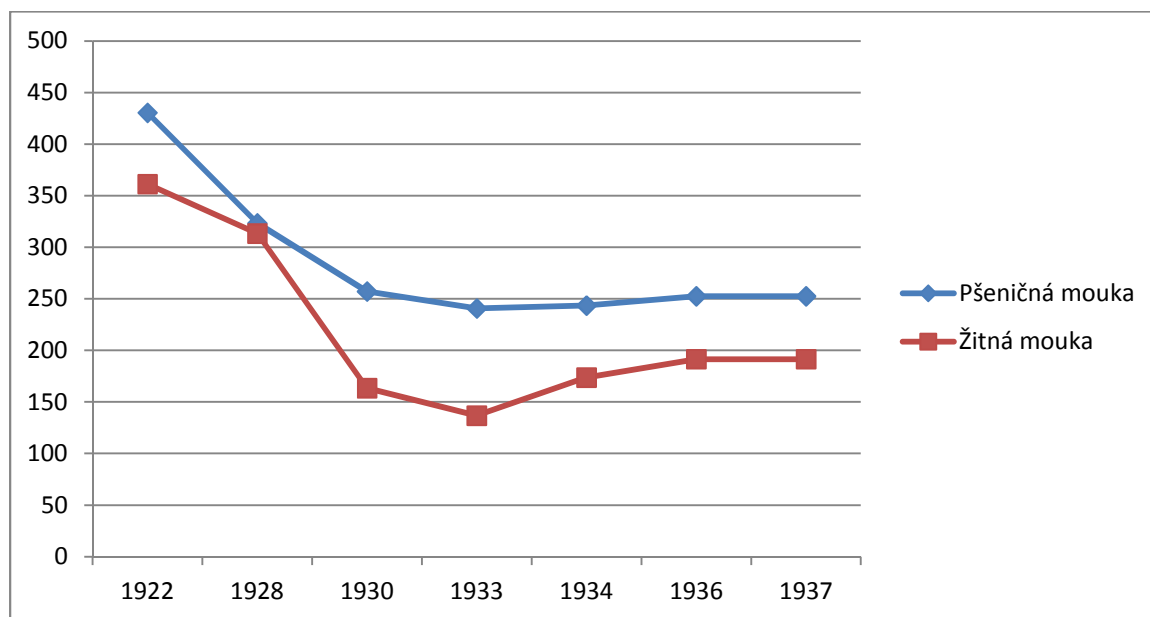
Při všech obchodně-politických akcích musíme vždy kromě toho dbáti zájmu nejvyššího, který není zájmem jen povahy hospodářské a to je zájem státní. Ať víme dle slozky ta neb ona v obchodní politice, nebude to prospěchem, jestliže toto vítězství půjde proti zájmu celostátnímu. Co by nám na příklad pomohlo, kdybychom proti skutečným zájmům státu prováděli třeba (někdy)

Příloha č. 9

Příloha č. 10

Graf: Velkoobchodní ceny mouky 1922-1937

Pramen: FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. 1985. Historická statistická ročenka. 1. vyd. Praha: SNTL 1985, s. 837

Příloha č. 11

Rozbité okno:

„Byli jste svědky řádění správného občana Dobroděje Sedláčka, když jeho nezvedený syn vyrazil okenní tabuli? Pokud jste byli u tohoto spektakulárního výjevu, byli byste pak též mohli konstatovat, že všichni přihlížející – i kdyby jich bylo třicet – poskytní, jak se zdá, nešťastnému majiteli tuto jednostejnou útěchu: „Všechno zlé je k něčemu dobré. Takové nehody podporují průmysl. Každý se musí nějak živit. Co by dělali sklenáři, kdyby nikdy nikdo nerozbil žádné okno?“

Tato soustrastná formulka obsahuje celou určitou teorii, kterou je dobré přistihnout *flagrante delicti* v tomto zcela jednoduchém případě, jelikož je to tatáž teorie, která naneštěstí ovládá většinu našich ekonomických institucí.

Dejme tomu, že je třeba vydat 6 franků, aby se napravila škoda. Pokud by někdo chtěl říci, že tato nehoda je poskytne sklenářskému průmyslu a že tedy v rozsahu hodnoty šesti franků se tomuto průmyslu dostane podpory, tak má můj souhlas. Nemám nižádnou námitku a uznávám, že se usuzuje správně. Přijde sklenář, vykoná svoji práci, dostane 6 franků, bude si mnout ruce a v duchu bude blahorečit onomu *enfant terrible*. **To je to, co je vidět.**

Jestliže však – jak se velmi často stává – cestou dedukce dospějete k závěru, že je dobré rozbíjet okna, že se tím napomáhá oběhu peněz, že z toho rezultuje podpora průmyslu obecně, pak je mojí povinností volat: Zadržte, vaše teorie uvízla na to, **co je vidět**, a nebere v úvahu to, **co vidět není!**

Zde není vidět to, že náš občan – protože utratil 6 franků za jednu věc – nemůže již vydat tuto sumu na jinou věc; **není vidět**, že kdyby nemusel dát spravit okno, dal by si spravit např. sešlapané střevíce, nebo by si prikoupil další knihu do své knihovny. Byl by zkrátka upotřebil těch 6 franků na něco jiného, což ovšem již nemůže učinit.

Uvažujme tedy o průmyslu obecně.

Bylo rozbito okno, sklenářský průmysl získává 6 franků; **to je to co je vidět.**

Kdyby okenní tabule nebyla rozbita, byla by 6 franků získala živnost obuvnická (nebo nějaká jiná); **to je to co vidět není.**

A kdybychom vzali v úvahu to, co **vidět není**, poněvadž je to faktor negativní, a stejně tak to, **co vidět je**, poněvadž je to faktor pozitivní, porozuměli bychom, že zde neplyne žádný prospěch ani pro průmysl obecně, ani pro celek národní práce z hlediska zaměstnanosti, ať již se okenní tabule roztloukají nebo nikoliv.

Všimneme si však nyní Dobroděje Sedláčka.

V rámci první hypotézy, totiž pokud se okno rozbije, vydá 6 franků a nemá o nic víc a o nic méně, než měl dřív, má užitek z okenní tabule.

V rámci druhé hypotézy, tedy pokud by nedošlo k nehodě, vydal by 6 franků na střevíce a myl by užitek jak z páru bot, tak i z okenní tabule.

Nuže, jelikož Dobroděj Seláček je členem společnosti, je nutné dospět k závěru, že společnost jako celek – ve své celkové bilanci vynaložené práce a získaného užitku – přišla o hodnotu rozbité okenní tabule.

Jestliže provedeme generalizace, plyne z toho tento neočekávaný závěr: „Společnost ztrácí hodnotu zbytečně zničených předmětů“, jakož i následující aforismu, při kterém ochranářům vstávají vlasy na hlavě: „Rozbíjení, ničení a rozhazování není stimulací celkové zaměstnanosti.“ Lze jej vyjádřit také stručněji: „Destrukce nepřináší zisk“.

Co byste tomu řekli, pánové z *Moniteur Industriel*, co byste řekli vy, učedníci dobrého pana de Saint-Chamans, jenž vypočítal tak přesně, co by získal průmysl stavbou domů, kdyby Paříž byla zničena požárem?

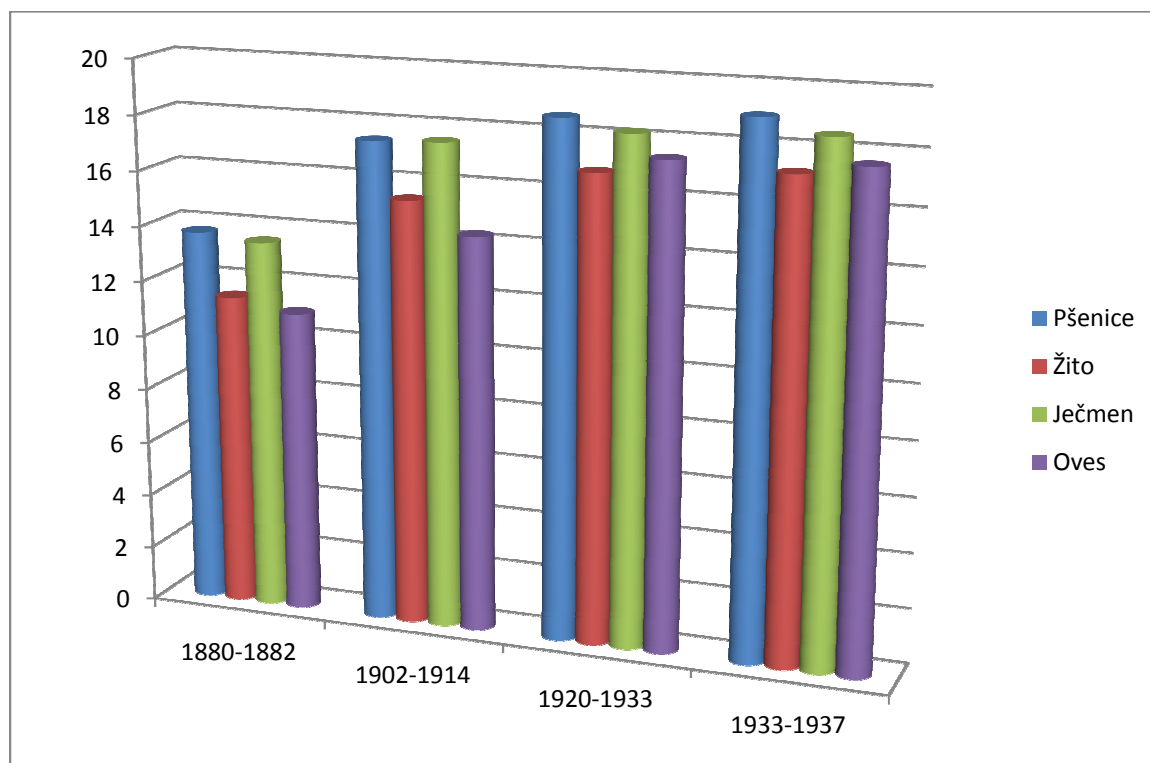
Mrzí mě, že rušivě zasahuji do jeho důmyslných kalkulací, a to tím spíše, že jimi vnesl do našeho zákonodárství smysl pro humor, ale prosím jej, aby se do nich pustil znovu a mezi účetní položky zanesl vedle toho, **co je vidět**, také to, **co vidět není**.

Je třeba, aby si čtenář dobře uvědomil, že v tomto malém dramatu, které jsem mu předvedl, nevystupují pouze dvě osoby, nýbrž tři. První z nich, Dobroděj Sedláček, představuje spotřebitele, kterého výše zmíněná destrukce do situace, že místo požitku ze dvou věcí má požitek jen z jedné. Druhou v osobě sklenáře nám představuje výrobce, pro nějž ona nehoda znamená podporu jeho živnosti. Třetí osobou je obuvník nebo jiný živnostník, jehož obor je z téže příčiny nepříznivě postižen. Tato třetí osoba, která se vždy zdržuje ve stínu a personifikuje to, **co není vidět**, je nezbytným elementem problému. Právě ona nám umožňuje porozumět, jak absurdní je vidět prospěch v destrukci. A je to také ona, kdo nás brzy poučí, že stejně absurdní je vidět prospěch v restrikci obchodu, která konec konců není ničím jiným než dílčí destrukcí. – A tudíž, pokud proniknete k základům všech argumentů, které se uplatňují ve prospěch restriktivních opatření, najdete tam pouze parafrázi této běžné průpovídky: „Co by se stalo se sklenáři, kdyby nikdo nikdy nerozbil žádné okno?“¹⁵⁷

¹⁵⁷ BASTIAT F. 1998. Co je vidět a co není vidět a jiné práce. 1. Vyd. Praha: Liberální institut 1998, s. 100 – 102.

Příloha č. 12

Graf: Přehled hektarových výnosů 1880 - 1937

Pramen: KUBŮ E.; PÁTEK J. a kol. 2000. Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. 1.vyd. Praha: Karolinum 2000, s. 83

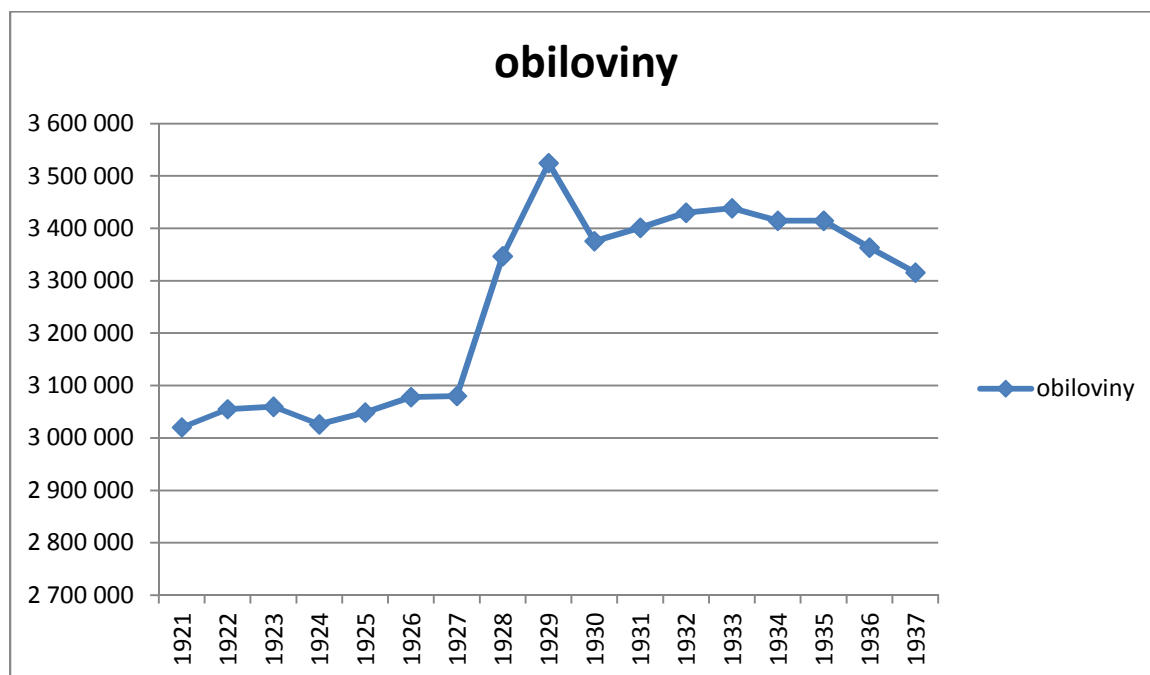
Tabulka: Přehled vývoje hektarových výnosů v letech 1880-1937

	Pšenice	Žito	Ječmen	Oves
1880-1882	13,7	11,4	13,5	11
1902-1914	17,4	15,4	17,5	14,3
1920-1933	18,6	16,8	18,2	17,4
1933-1937	19	17,2	18,5	17,6

Pramen: KUBŮ E.; PÁTEK J. a kol. 2000. Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami. 1.vyd. Praha: Karolinum 2000, s. 83

Příloha č. 13

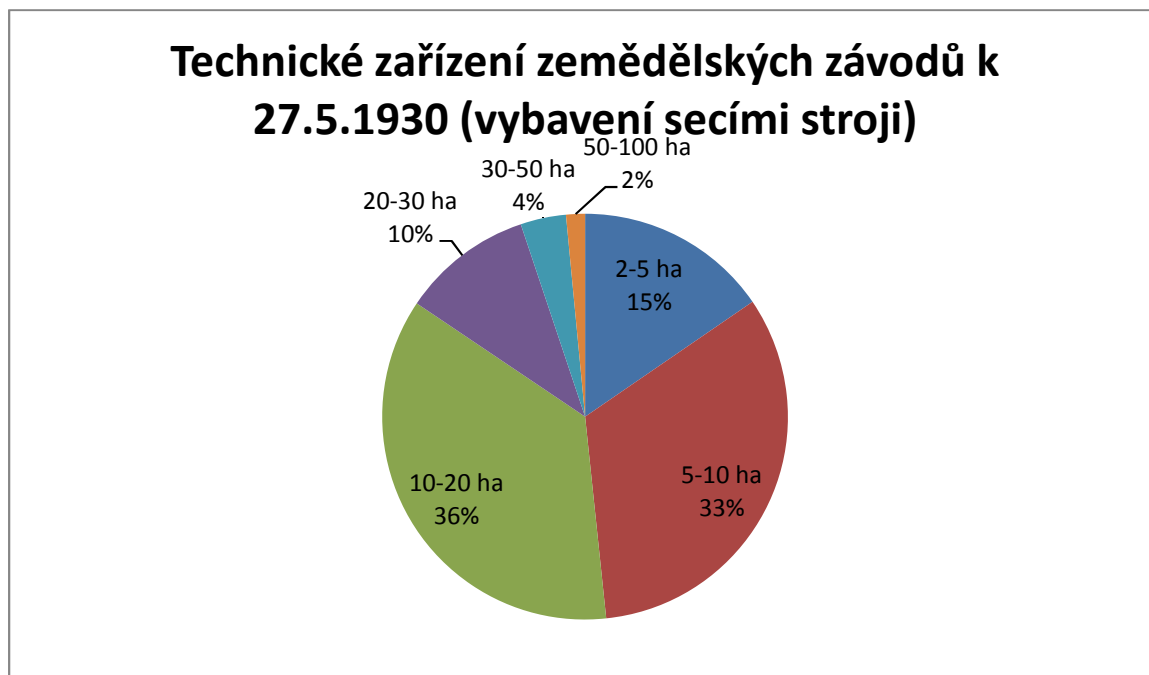
Graf: Plochy osevu obilovin 1921-1937

Pramen: FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. 1985. Historická statistická ročenka. 1. vyd. Praha: SNTL 1985, s. 840

Příloha č. 14

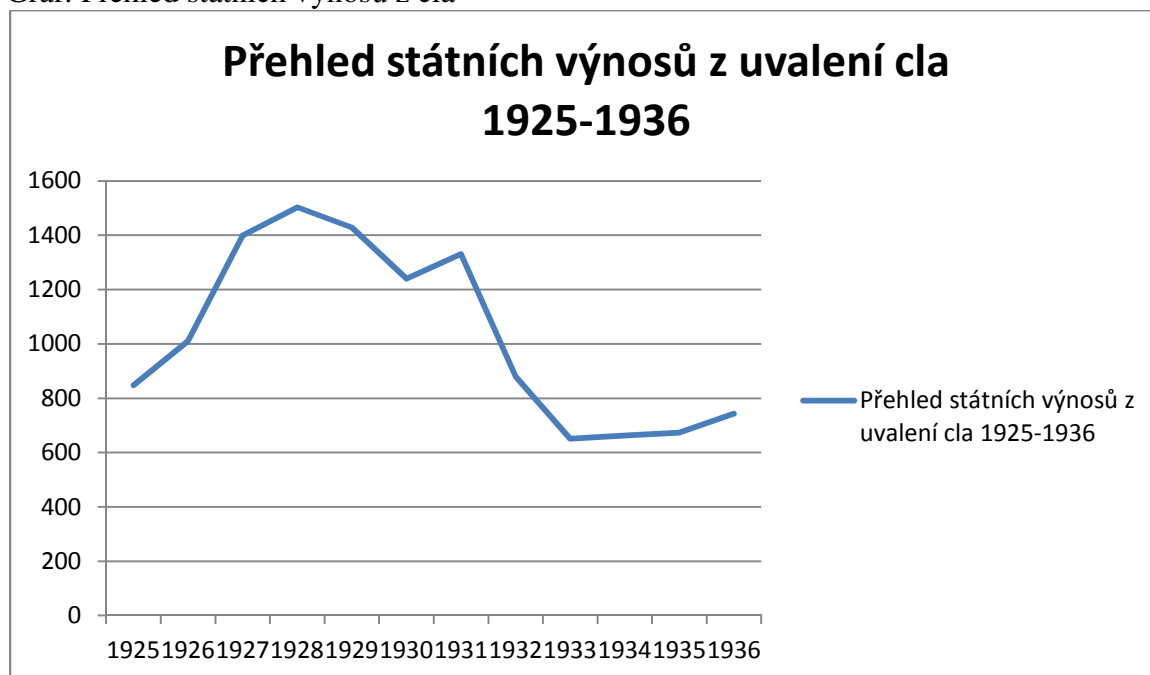
Graf: Technické zařízení zem. závodů

Pramen: Pramen: FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. 1985. Historická statistická ročenka. 1. vyd. Praha: SNTL 1985, s. 839

Příloha č. 15

Graf: Přehled státních výnosů z cla

Pramen: Statistická příručka republiky Československé. III, 1928, s 382; Statistická ročenka republiky Československé. 1938, s. 308; DOLEŽALOVÁ, A. 2007. Rašín, Engliš a ti druzí. 1. Vyd. Praha: Oeconomica 2007, s. 244

Porovnání celkových a celních příjmů v ČSR v letech 1925-1936 (v mil. Kčs)

Rok	Celkové příjmy	Příjmy z cel	Procentuální vyjádření celních příjmů
1925	10 939	848	7,75%
1926	13 470	1 010	7,50%
1927	10 455	1 399	13,38%
1928	9 981	1 503	15,06%
1929	10 799	1 429	13,23%
1930	9 647	1 240	13,58%
1931	9 133	1 331	14,57%
1932	8 367	879	10,51%
1933	7 575	651	8,59%
1934	7 492	663	8,85%
1935	7 054	673	9,54%
1936	7 554	743	9,84%

Pramen: DOLEŽALOVÁ, A. 2007. Rašín, Engliš a ti druzí. 1. Vyd. Praha: Oeconomica 2007, s. 143, 152, 160, 244

